

QOY ƏDALƏT ZƏFƏR ÇALSIN!

"SƏS" qəzeti mənim üçün ən əziz qəzetdir

№ 008 (7176)

Böyük Qayıdış: köç karvanı Şuşa və Xocalıda

8

Tolerantlığın Azərbaycan modeli

2

Prezident İlham Əliyevin Sərəncamı əsasında dini qurumlara maliyyə yardımı ayrılıb

Yeni izdivac İrəvana nə verəcək?

4

Dünənki babalar, bugünkü babalar...

12

Əhalinin mənzil problemi həll oluna bilər...

15

Yeni dünya sistemi

5

"Xalq parlamenti" zibilə döndü

14

Makiyaj məhsulları: Sağlamlığımız təhlükədədir

7

Tolerantlığın Azərbaycan modeli

Prezident İlham Əliyevin Sərəncamı əsasında dini qurumlara maliyyə yardımını ayrılıb

Azərbaycanda yaşayan ayrı-ayrı xalqlar və dinlər arasında qarşılıqlı hörmət və etimada əsaslanan yüksək birgəyaşayış mədəniyyəti, dostluq və qardaşlıq mühiti dünya üçün nümunəvi modelə çevrilib. Nümunəvi tolerantlıq məkanına çevrilmiş Azərbaycanda multikultural dəyərlərin daha da inkişaf etdirilməsi, habelə etnik-dini müxtəlifliyin qorunub saxlanması istiqamətində davamlı olaraq tədbirlər həyata keçirilir. Əlbəttə ki, istənilən ölkədə multikultural dəyərlərə sahib olmaq anlaşılmazlığa, fobiya, milli və dini münaqişələrə son qoymaq deməkdir. Azərbaycan o nadir ölkələrdədir ki, bu gün dünyaya multikultural dəyərlərini mesaj olaraq verir. Azərbaycanın multikulturalizm dəyərlərinə sahib olması, onu təşviq etməsi aparıcı beynəlxalq təşkilatlar və dünya birliyi tərəfindən yüksək dəyərləndirilir.

"Azərbaycanda dini qurumlara maliyyə yardımı göstərilməsi haqqında" Azərbaycan Respublikası Prezidentinin Sərəncamı məhz dövlətimizin ölkədə mövcud dini konfessiyaların fəaliyyətini dəstəkləmək, eləcə də cəmiyyətdə etnik-dini müxtəlifliyin qorunması və multikultural dəyərlərin daha da inkişaf etdirilməsi məqsədi daşıyır. Sərəncama əsasən, ölkədə mövcud dini konfessiyaların fəaliyyətini dəstəkləmək, habelə dinlərarası həmrəyliyin daha da inkişaf etdirilməsi, dini maarifləndirmə işinin müasir tələblərə uyğun şəkildə qurulması və mütərəqqi mənəvi-əxlaqi dəyərlərin təbliği sahəsində fəaliyyətin gücləndirilməsi məqsədilə Azərbaycanda dini qurumlara maliyyə yardımını göstərmək üçün Azərbaycan Respublikasının 2025-ci il dövlət büdcəsində nəzərdə tutulmuş Azərbaycan Respublikası Prezidentinin ehtiyat fondundan Qafqaz Müsəlmanları İdarəsinə 3 milyon manat, Rus Pravoslav Kilsəsinin Bakı və Azərbaycan Yeparxiyası dini qurumuna 350 min manat, Bakı şəhəri Dağ yəhudiləri dini icmasına 350 min manat, Avropa yəhudilərinin Bakı dini icmasına 350 min manat, Sefarad yəhudilərinin Bakı dini icmasına 350 min manat, Azərbaycan Respublikasında Katolik Kilsəsinin Apostol Prefekturası dini qurumuna 350 min manat və Azərbaycan

Respublikasının Alban-Udi xristian dini icmasına 350 min manat, habelə digər qeyri-İslam dini icmalarına maddi dəstək məqsədilə Azərbaycan Respublikası Dini Qurumlarla İş üzrə Dövlət Komitəsinin tabeliyində Mənəvi Dəyərlər Təbliği Fonduna 350 min manat ayrılıb. Maliyyə Nazirliyinə bu Sərəncamda nəzərdə tutulan məbləğdə maliyyələşməni təmin etmək tapşırılıb.

TOLERANTLIQ VƏ MƏDƏNİ MÜXTƏLİFLİK ƏNƏNƏLƏRİNİN TƏBLİĞİ VƏ TƏŞVİQİ

Təbii ki, ölkəmizdəki bu tolerant mühitin yaradılması və inkişafı bilavasitə xalqımızın Ümummilli Lideri Heydər Əliyevin adı ilə bağlıdır. "Tolerantlıq, dözümlülük çox geniş anlayışdır", - deyən Ulu Öndər Heydər Əliyev onun həm insani münasibətlərin, həm insan cəmiyyətində gedən proseslərin, həm də dövlətlərarası, millətlərarası, dinlərarası münasibətlərin bir çox cəhətlərinə aid oldu-

ğunu bildirirdi. Ümummilli Lider Heydər Əliyevin təşəbbüsü və göstərişi ilə Azərbaycanda milli azlıqların ədəbiyyat, mədəniyyət, dil, tarix, adət-ənənələrinin qorunub saxlanmasına, inkişaf etdirilməsinə qanuni zəmin yaradıldı, qəbul edilən bir çox qanunlarda Azərbaycan ərazisində yaşayan bütün milli azlıqların mədəni kimliyinə təminat verildi. Ulu Öndər Heydər Əliyevin siyasi kursunu uğurla davam etdirən Azərbaycan Prezidenti Cənab İlham Əliyev bütün sahələrə olduğu kimi, bu sahəyə də ayırdığı diqqət nəticəsində milli-mənəvi dəyərlərimizin yaşadılması, tarixi-dini abidələrimizin bərpası, dövlət-din münasibətlərinin tənzimlənməsi sahəsində regionun lider dövlətinə çevrilib. Müxtəlif dinlərin məbədlərinə qayğı və diqqət, o cümlədən dini ocaqlarımıza məscidlərimizə olan münasibət Azərbaycanda din-dövlət münasibətlərinin, vətəndaş həmrəyliyinə yüksək səviyyəsini nümayiş etdirir.

Dövlət-din münasibətlərinin davamlı olaraq təkmilləşdirilməsi, tolerantlıq və mədəni müxtəliflik ənənələrinin təbliği və təşviqi cəmiyyətdə milli-mənəvi həmrəyliyin güclənməsinə və qarşılıqlı anlaşma münasibətləri-

nin ahəngdar inkişafına xidmət edir. Azərbaycanda dini qurumlara maliyyə yardımını göstərmək üçün Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyevin 8 iyul 2021-ci il, 18 aprel 2022-ci il və digər sərəncamları ilə Azərbaycanda dini qurumlara maliyyə yardımını göstərilib. Görülən işlərin davamı olaraq imzalanan növbət Sərəncam ölkədə mövcud dini konfessiyaların fəaliyyətinə dəstəkdir.

QARDAŞLIQ VƏ QARŞILIQLI HÖRMƏT

Dövlət başçısının mütəmadi olaraq din xadimləri ilə görüşməsi, dini konfessiyalara maddi yardımlar edilməsi, dini ibadət yerlərinin təmir-bərpa olunması fikirlərimizə əsas verir. Ölkəmizdəki mövcud durum bütün dinlərin nümayəndələrinin öz dini ayinlərini azad şəkildə icra etmələrinə imkan yaradır. Bu onun göstəricisidir ki, Azərbaycan müxtəlif etnosların və millətlərin, fərqli dinlərə siltayış edən insanların dostluq və qardaşlıq şəraitində yaşamasına öz töhfəsini verir. Pravoslavlar, katoliklər, protestantlar, yəhudilər daxil olmaqla, müxtəlif etnik və dini qruplar sülh, qardaşlıq, qarşılıqlı hörmət şəraitində yaşayırlar və bu vəziyyət heç zaman dini və ya irqi ayrı-seçkilik olmadığını bir daha göstərir. Dini mərkəz və idarələrin xarici ölkələrdəki müvafiq mərkəzlərlə işgüzar əlaqə saxlamasına, onların beynəlxalq dini tədbirlərdə iştirakına heç bir məhdudiyyətlər qoyulmur. Ölkəmizdə xristian və yəhudi dini tədris müəssisələrinin olması da tolerantlıq mühitinin olmasından xəbər verir. Bu gün ölkəmizdə 2200-dən artıq məscid mövcuddur, 14 kilsə, 7 sinaqoq fəaliyyət göstərir. Bununla yanaşı, ölkə ərazisində 748 pir və ziyarətgah var.

Azərbaycan Prezidentinin 21 iyun 2001-ci il tarixli 512 nömrəli Fərmanı ilə Azərbaycanda Dini Qurumlarla İş üzrə Dövlət Komitəsi yaradılıb. Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyevin 10 oktyabr 2017-ci il tarixli Fərmanı ilə ölkədə mövcud dini konfessiyaların dəstəklənməsini, mənəvi dəyərlərin qorunması və inkişafını, habelə bu sahəyə dövlət dəstəyinin gücləndirilməsini təmin etmək məqsədi ilə Dini Qurumlarla İş üzrə Dövlət Komitəsinin tabeliyində Mənəvi Dəyərlər Təbliği Fondu fəaliyyət göstərir. Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyevin 9 fevral 2018-ci il tarixli Sərəncamı ilə Dini Qurumlarla İş üzrə Dövlət Komitəsinin tabeliyində Azərbaycan xalqının tarixi ənənələrinə söykənən və dövlət siyasətinin məntiqi nəticəsi olan yüksək dini-mənəvi mühitin qorunub saxlanılmasını və inkişaf etdirilməsini və s. təmin etmək məqsədilə Azərbaycan İlahiyyat İnstitutu yaradılıb. Əlbəttə ki, multikulturalizm siyasəti vasitəsilə etnik-mədəni və dini müxtəlifliyin tənzimlənməsi sahəsində Azərbaycanın əldə etdiyi nailiyyətləri dünya ictimaiyyəti yüksək dəyərləndirir. Azərbaycandakı bu münasibət ölkəmizin tolerantlıq mühitinin və multikulturalizm təcrübəsinin təbliği baxımından son dərəcə mühümdür. Müasir dövrimizdə Azərbaycanın iqtisadi inkişafını, ölkədə hökm sürən siyasi sabitliyin məntiqi nəticəsi olaraq bütün sahələrdə olduğu kimi, milli-mənəvi dəyərlərimizin qorunması və dünyada təbliği ilə bağlı möhtəşəm layihələr reallaşır. Təbii ki, bu Azərbaycanın iqtisadi gücünə, əmin-amanlığının hökm sürməsi də mühüm faktorlar sırasındadır.

"BİZ TARİXİMİZLƏ, MƏDƏNİYYƏTİMİZLƏ FƏXR EDİRİK"

Azərbaycanda müxtəlif dinlərə mənsub və fərqli adət-ənənələri olan xalqların nümayəndələri əsrlərdir ki, mehriban və sülh şəraitində birgə yaşayır və yaşayacaqlar. Bəli, bu, Azərbaycan gerçəklikleridir.

Ardı Səh. 3

Əvvəli Səh. 2

Tolerantlığın Azərbaycan modeli

Prezident İlham Əliyevin Sərəncamı əsasında dini qurumlara maliyyə yardımı ayrılıb

Azərbaycan Prezidenti İlham Əliyev çıxışlarının birində demişdir: "Azərbaycanda bütün xalqların, dinlərin nümayəndələri bir ailə kimi sülh, mehribanlıq şəraitində yaşayır, heç vaxt ölkəmizdə dini-millət zəmində heç bir qarşıdurma, yaxud da anlaşılmazlıq olmamışdır. Bu, bizim böyük sərvətimizdir. Bütün dinlərin tarixi dini abidələri dövlət tərəfindən qorunur, eyni zamanda, dövlət öz vəsaiti hesabına bu abidələrin bərpasını təmin edir. Azərbaycanda məscidlər, kilsələr, sinaqoqlar tikilir, təmir edilir. Biz bütün dini bayramlarımızı birlikdə qeyd edirik. Bütün dini icmalar bunu birlikdə qeyd edir. Biz tariximizlə, mədəniyyətimizlə fəxr edirik".

Azərbaycan rəhbərliyi humanitar fəlakətlərin qarşısının alınması, öz yurdlarından didərgin düşmüş insanlara dünyanın istənilən yerində hərtərəfli dəstək verilməsi istiqamətində təsirli addımlar atıb və bu davam edir. ABŞ-da və Avropa məkanda dözümsüzlük, ekstremizm və ksenofobiya kimi cərəyanların özünün bürüzə verdiyi halda, Azərbaycan realitələri həqiqətən də, öyrəniləcək bir modeldir. Özbaşınalıqlar, insan hüquq və azadlıqlarının kobud şəkildə pozulması, irqi ayrı-seçkilik, digər dövlətlərin daxili işlərinə qarşıma və bu kimi demokratiyaya zidd hərəkətlər, artıq sülhə xidmət etmir. Bu dövlətlərin demokratik dəyərlərə sadıqlığı şübhə doğurur. Bu gün Azərbaycan yaşından, irqindən, milliyətindən, dinindən və cinsindən asılı olmayaraq, hər kəsi sülhə səsləyir. Dünyada analoqu olmayan bir faciəni - Xocalı faciəsini yaşayan bir xalq dünyada belə bir soyqırımının təkrarlanmasını istəmir, torpaq uğrunda şəhidlər verən Azərbaycan dünyaya sülh toxumu səpir. Qoy hər yandan sülh qoxusu gəlsin, sülh və birgəyaşayış təmin olunsun.

SÜLH VƏ DOSTLUQ ÜÇÜN UNİKAL MƏKAN

Bu gün ölkəmizdə bütün dini abidələr dövlət tərəfindən qorunur, bərpa edilir, eləcə də bir çoxları yenidən tikilir. Dövlətimiz tərəfindən tarixi-mədəni irsin, eləcə də dini ziyarətgahların, maddi-mədəniyyət abidələrinin bərpası və mühafizəsi daim diqqət mərkəzində saxlanılır və bu siyasət işğaldan azad olunmuş torpaqlarımızda da uğurla davam etdirilir. Çoxəsrlik tarixə malik olan abidələrimizə, dini ziyarətgahlarımıza, maddi-mədəniyyət abidələrimizə yeni həyat verilir. Azərbaycanda dini abidələrin dövlət tərəfindən

qorunması, bərpası və tikintisi milli dəyərlərimizə olan münasibət təzahürüdür. Müstəqillik dövründə yüzlərlə dini abidələrin bərpası və tikintisi fikrimizi əsaslandırır. Azərbaycan xalqının milli-mənəvi və dini dəyərlərinə böyük ehtiramla yanaşan Ümummilli Lider Heydər Əliyev müstəqilliyin ilk illərində sovet dövründə fəaliyyəti dayandırılmış və yararsız vəziyyətə düşmüş məscidlərin bərpası və yenidən qurulmasına xüsusi önəm verib. Belə ki, Ulu Öndər Heydər Əliyevin imzaladığı Sərəncama əsasən, dağıdılmış tarixi Bibiheybət məscid-ziyarətgah kompleksi yenidən tikilərək 1998-ci ildə istifadəyə verildi. Əsası Ümummilli Lider Heydər Əliyev tərəfindən qoyulmuş dini məbədlərin bərpası və təmiri, eləcə də yenidən tikilməsi Prezident İlham Əliyev tərəfindən daha genişmiqyaslı şəkildə davam etdirildi. Tariximiz, xalqımız üçün çox böyük əhəmiyyət daşıyan Bibiheybət, Təzəpir, Əjdərbəy, Şamaxı cümə məscidləri və digər məscidlər yenidən qurulmuş və əsaslı təmir edilmişdir. Bakıdakı Heydər Məscidi, Gəncədə "İmamzadə" kompleksi kimi binalar da Azərbaycan milli memarlığının və incəsənətinin nailiyyətlərinin parlaq nümunələri olmaqla yanaşı, insanların ibadət və dua etmələrinə imkan yaradır. "Xanım Fatiməyi Zəhra" məscidinin

müasir kompleksinin istifadəyə verilməsi müqəddəs dini ibadət və inanc yerlərinin təmiri və bərpasına dövlətimiz tərəfindən ayrılan diqqətin daha bir göstəricisi oldu. Məscidin qəzalı vəziyyətdə olan əvvəlki ikimərtəbəli binasında dindarların ibadəti üçün heç bir şərait yox idi. Məsciddə eyni vaxtda maksimum 500-550 nəfər ibadət edə bilirdisə, indi daha müasir və geniş məscid kompleksində eyni zamanda, 1800 nəfərin ibadət etməsinə şərait yaradılıb. Əminliklə deyə bilərik ki, din abidələrimizin təmir və bərpası Azərbaycanda bu sahədə dövlət siyasətinin real mənzərəsinin ifadəsidir.

Azərbaycanın, eləcə də, ümumdünya mədəni irsinin qorunmasına böyük töhfələr verən Heydər Əliyev Fondunun layihələri sırasında "Azərbaycan - tolerantlığın ünvanı" layihəsi çərçivəsində həm müsəlman məscidləri, həm də xristian kilsəsi bərpa edilib. Cənab İlham Əliyevin bildirdiyi kimi, bu gün müstəqil Azərbaycan istənilən məsələ ilə bağlı fəxr edə bilər: "Həm siyasi, həm beynəlxalq nüfuzumuz artır, həm də iqtisadi inkişaf göz qabağındadır və dinlərarası, millətlərarası münasibətlər ən yüksək səviyyədə təmin olunur".

TOLERANTLIĞIN

KIÇIK MODELİ

Tolerantlıq mühitinin hökm sürdüyü Azərbaycanda Avropa ölkələrindən gələn turistlər xristianlıqla bağlı abidələrə üz tutarkən bunun təzahürünü görmüş olurlar. Şəkinin Kiş kəndindəki alban məbədi, Qəbələnin Nic kəndindəki alban kilsəsi bu qəbildəndir. Azərbaycanda yaşayan qədim yəhudi, xristian, udin və digər milli azlıqların yaşayış məskənləri olan Krasnaya Sloboda, İvanovka və başqa kəndlər dövlətin daim diqqət və qayğısı ilə əhatə olunub. Qəbələ də müxtəlif xalqların bir məkanda yaşadığı yerdədir. Bura gələn hər kəs multikulturalizmin Azərbaycanda yaşadığını və bu yaşam tərzinin sülh və dostluq üçün unikal model olduğunu görürlər. Fərqli dinin, fərqli etnosun yaşadığı Nicin timsalında Azərbaycanda mövcud olan multikulturalizmi görməyə mümkün deyildi. Nic kəndi udilərin ən iri yaşayış məskənidir. Tolerantlığın kiçik modeli olan Nic qəsəbəsində hazırda 3 kilsə, 2 məscid var. Ölkəmizdə tarixən mövcud olmuş multikultural dəyərlər sisteminin - Xristian, İudaizm və İslam kimi üç səmavi dinin, bu dinlərə etiqad edən etnosların dini icmalarının və kilsə, sinaqoq və məscidlərin mövcud olduğu, eləcə də müxtəlif azsaylı xalq və etnik qrupların birgə yaşadığı regionlarımızdan biri də Qəbələ rayonudur. Dünyadakı 10 minə yaxın udinin 4 minə yaxını Qəbələnin Nic qəsəbəsində yaşayır.

Qəbələnin Nic qəsəbəsində yerləşən Müqəddəs Məryəm Ana Alban kilsəsi 2019-cu ildə Heydər Əliyev Fondu tərəfindən bərpa olunmağa başlanmış və 2020-ci ilin noyabr ayında 44 günlük müharibə zamanı bərpa işləri başa çatdırılmışdır. Bu tarixi irsin yenidən bərpası Azərbaycanda multikultural dəyərlərə verilən önəmin bir göstəricisidir. Udilər bu gün alban kilsəsinin varisleridir, xristianlığı qoruyub saxlayıblar. Müqəddəs Məryəm Ana kilsəsi Azərbaycanda ən böyük kafedral kilsədir. Tarixi özümdə əks etdirən Müqəddəs Məryəm Ana kilsəsinin bərpası Afina memarlığına uyğun olaraq aparılmışdır. Əlbəttə ki, ölkəmizə səfər edən turistləri üçün bu məkanlar böyük marağa səbəb olur. Müxtəlif dinlərin nümayəndələrinin sülh, əmin-amanlıq şəraitində yaşaması dövlətimiz tərəfindən həyata keçirilən tədbirlərin məntiqi nəticəsidir. Dövlət başçısı İlham Əliyevin bəyan etdiyi kimi, multikulturalizm ənənələri və tolerantlıq Azərbaycan xalqının həyat təzi, mənəvi-əxlaqi dəyəri, Azərbaycan Respublikasının siyasətidir.

Nəzakət ƏLƏDDİNQIZI

"Azərbaycanın çoxtərəfli diplomatiyada zəngin təcrübəsi var"

Prezident İlham Əliyev Asiyada Qarşılıqlı Fəaliyyət və Etimad Tədbirləri üzrə Müşavirənin Baş katibini qəbul edib

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyev yanvarın 15-də Asiyada Qarşılıqlı Fəaliyyət və Etimad Tədbirləri üzrə Müşavirənin Baş katibi Kayrat Sarıbayı qəbul edib.

AZƏRTAC xəbər verir ki, Kayrat Sarıbay ölkəmizə Azərbaycanın Asiyada Qarşılıqlı Fəaliyyət və Etimad Tədbirləri üzrə Müşavirəyə sədrliyi dövründə gəlməsindən məmnunluğunu bildirdi. Ölkəmizin sədrlik prosesinin uğurla davam etdirildiyini deyən qonaq bütövlükdə Azərbaycanın çoxtərəfli diplomatiyada zəngin təcrübəsinin olduğunu qeyd etdi. Kayrat Sarıbay bu xüsusda ölkəmizin BMT Təhlükəsizlik Şurası, Qoşulmama Hərə-

katı, BMT-nin İqlim Dəyişmələri üzrə Çərçivə Konvensiyası və digər beynəlxalq təşkilatlarda uğurlu sədrliyini vurğuladı, Asiyada Qarşılıqlı Fəaliyyət və Etimad Tədbirləri üzrə Müşavirəyə sədrliyin də bu müstəvidə aparıldığını dedi. O, Azərbaycan tərəfindən konseptual sənədin təqdim olunduğu və bu sənəddə təşkilatın gələcək inkişafı ilə bağlı, həmçinin ölkələr arasında əməkdaşlığın və etimadın gücləndirilməsi üçün geniş sahəni əhatə edən təkliflərin əksini tapdığını bildirdi.

Prezident İlham Əliyev də öz növbəsində ölkəmizin təşkilata sədrliyinin uğurla davam etdirildiyini deyərək, üzv dövlətlər arasında əməkdaşlığın daha da möhkəmləndirilməsi, təşkilatın institu-

sional inkişafı və təşkilat çərçivəsində müxtəlif sahələr üzrə əməkdaşlığın genişləndirilməsi istiqamətində səylərin bundan sonra da göstəriləcəyini qeyd etdi. Bu xüsusda gənclər, media, nəqliyyat bağlantıları sahələrində və qarşılıqlı maraq doğuran digər sahələrdə əməkdaşlığın inkişafının önəmi vurğulandı. Dövlətimizin başçısı Azərbaycan tərəfinin bu təşkilata sədrliyə çox məsuliyyətlə yanaşdığını bildirərək, ölkəmizin öz növbəsində bu formatın daha da möhkəmlənməsi işinə töhfəsini verəcəyinə əmin olduğunu dedi. Prezident İlham Əliyev ölkəmizin sədrliyi dövründə nəzərdə tutulan işlərin həyata keçirilməsində Azərbaycanla təşkilat arasında fəal birgə əməkdaşlığın aparılmasının

zəruriliyini bildirdi. Dövlətimizin başçısı bu təşkilatın Asiya regionunda etimadın gücləndirilməsi və ölkələrarası əməkdaşlığın inkişafı baxımından əhəmiyyətli təsisat olduğunu bir daha diqqətə çatdırdı.

Qonaq Prezident İlham Əliyevin rəhbərliyi ilə COP29-un yüksək səviyyədə keçirildiyini, bu tədbirə hazırlıqla bağlı qısa müddət ərzində Azərbaycan tərəfindən böyük işlərin görüldüyünü və COP29 nəticəsində global iqlim gündəliyi ilə

əlaqədar çox vacib qərarların qəbul edildiyini vurğulayaraq bu münasibətlə təbriklərini çatdırdı.

Dövlətimizin başçısı da öz növbəsində COP29-a hazırlıqla bağlı vaxtın az olmasına baxmayaraq, lazımı tədbirlərin görüldüyünü dedi, həmçinin tədbirdə global iqlim gündəliyi ilə bağlı çox əhəmiyyətli qərarların qəbul edildiyini vurğuladı, bu xüsusda yeni maliyyə hədəfi, karbon bazarı və digər məsələlər üzrə önəmli qərarların qəbuluna toxundu.

Vaşinqtonda Ermənistanın xarici işlər naziri Ararat Mirzoyan və ABŞ Dövlət katibi Antoni Blinken tərəfindən Ermənistan Respublikası ilə Amerika Birləşmiş Ştatları arasında strateji tərəfdaşlıq haqqında sənəd imzalanıb. Tədbir İrəvan vaxtı ilə saat 22:00-da baş tutub. İmzalanma mərasimi ABŞ Dövlət Departamentinin razılığı ilə canlı yayımlanıb. Erməni politoloq Benyamin Matevosyan Ermənistanla ABŞ arasında strateji tərəfdaşlıq haqqında sənədin imzalanması məsələsinə toxunaraq qeyd edib ki, siyasi komponentinə diqqət etsək bu sənəd Nikol Paşinyan üçün ilk növbədə, onun şəxsi təhlükəsizliyinin təminatıdır. Amerikalılar ona kağız verirlər ki, Putin və Tramp arasında gələcək danışıqlarda Ermənistan mövzusunun və şəxsən Paşinyan mövzusunun sonrakı müzakirələrini çətinləşdirsin. Bu, Ovik Ağazaryanın təmsalında deputat toxunulmazlığına bənzəyir. Həmçinin, bu, Paşinyana gələcəkdə problemlərdən qaçmağa kömək edəcək və ya ən azı onların baş verməsini çətinləşdirəcək. Paşinyan "toxunulmazlıq mandati ilə" geosiyasi Ağazaryandır, lakin Ermənistan Respublikasının Mərkəzi Seçki Komissiyasından deyil, ABŞ Dövlət Departamentindədir. Bununla belə, xatırlamaq yerinə düşər ki, ABŞ 2009-cu ildə oxşar sənədi (bəlkə də məzmununa görə daha da əhəmiyyətli) Gürcüstanla imzalayıb. Bu sənəd imzalananda Gürcüstanla rəhbərlik edən adam indi haradadır?

Kremlə münasibət

Ermənistan və ABŞ arasında strateji tərəfdaşlığın inkişafı İrəvanın suveren hüququdur, Rusiya prezidentinin mətbuat katibi Dmitri Peskov bəyan edib. "Bizim Ermənistanla öz ikitərəfli münasibətlərimiz var. Biz bu əlaqələri yüksək qiymətləndiririk. Biz onları daha da inkişaf etdirmək niyyətindəyik", - Peskov ABŞ və Ermənistan arasında sənədin imzalanmasını şərh edərkən bildirib. Bununla belə, Kreml sözcüsü ABŞ-ı Qafqazda sabitliyi pozmaqda və "yeni ölkələri onun arxasınca sürükləmək" cəhdində ittiham edib. "Birləşmiş Ştatlar Cənubi Qafqazda heç vaxt xüsusi sabitləşdirici rol oynamayıb, hətta bunun əksini demək olar. Məhz bu hərəkətlər kontekstində, əksinə, Birləşmiş Ştatlar, əlbəttə ki, daha çox ölkəni öz arxasınca çəkməyə hər cür cəhd edir", - Peskov vurğulayıb. Ermənistanın xarici işlər naziri Ararat Mirzoyan və ABŞ dövlət katibi Entoni Blinken yanvarın 15-də Vaşinqtonda strateji əməkdaşlığa dair sənəd imzalayıblar. Mirzoyan yanvarın 14-dən 15-dək ABŞ-da işgüzar səfərdə olub. Ermənistan 2022-ci ilin mayında Mirzoyanın Blinkenlə Vaşinqtonda görüşündən sonra ABŞ-la strateji dialoqa başlayıb. İyunun 11-də Ermənistan Xarici İşlər Nazirliyinin rəhbəri ABŞ-la dialoqu strateji tərəfdaşlığa qədər genişləndirmək planlarını açıqlayıb. Ermənistanın xarici işlər naziri Ararat Mirzoyan Rusiyaya dəvət olunub, onun səfəri yaxın vaxtlarda baş tuta bilər.

Xəbər verilir ki, bunu Rusiyanın xarici işlər naziri Sergey Lavrov 2024-cü ildə Rusiya diplomatiyasının yekunlarına həsr olunmuş mətbuat konfransında bildirib. O qeyd edib ki, rəsmi səviyyədə Moskva ilə İrəvan arasında münasibətlər sadə deyil. Eyni zamanda, Rusiya Ermənistanla kiminlə əməkdaşlıq etməli olduğunu diktə etmir və onun ABŞ-la razılıqla bağlı qərarı suverendir. Yanvarın 14-də Ermənistan Xarici İşlər Nazirliyi Vaşinqtonda Ermənistanın xarici işlər naziri Mirzoyan və ABŞ dövlət katibi Antoni Blinkenin müvafiq sənəd imzalayacaqlarını açıqlayıb. Bunu şərh edən Kremlin sözcüsü Dmitri Peskov bildirib ki, Rusiya Ermənistanla münasibətlərini yüksək qiymətləndirir və İrəvanla münasibətləri inkişaf etdirmək niyyətindədir. Rusiya ilə münasibətlərin pozulmasının Ermənistan üçün hansı nəticələrə səbəb olduğunu açıqlanıb. Rusiya Federasiyasındakı erməni biznes ictimaiyyətinin nümayəndələri Ermənistanın Avrasiya iqtisadi ittiqatından mümkün çıxması ilə bağlı müzakirələrdən dərin narahatdırlar. Bunu Ermənistan Sahibkarlar Assosiasiyasının və Taşır Şirkətlər Qrupunun prezidenti Samvel Kara-

Yeni izdivac İrəvana nə verəcək

petyan Ermənistan və Aİİ ətrafında məsələləri şərh edərkən deyib. "Qlobal iqtisadi və geosiyasi çağırışlar kontekstində Ermənistanın Aİİ-yə üzvlüyü xarici ticarət dövrüyyəsinin demək olar ki, yarısının ittiqat ölkələrinin payına düşdüyü ölkə iqtisadiyyatının sabitliyi üçün mühüm əhəmiyyət kəsb edir", - o qeyd edib. Karapetyan həmçinin əlavə edib ki, Avropa İttifaqının "cəlbəciliyyə" baxmayaraq, Aİİ-də iştirak təkə iqtisadi artıma kömək etmir, həm də mövcud qeyri-müəyyən beynəlxalq vəziyyətdə son dərəcə vacib olan mühüm təhlükəsizlik səviyyəsini təmin edir. Karapetyan Aİİ-dən mümkün qırılmanın mənfi nəticələrə səbəb olacağına diqqət çəkib: gömrük rüsumlarının tətbiqi Aİİ ölkələrinə, o cümlədən Rusiyaya ixracı çətinləşdirir, malların rəqabət qabiliyyətini azalda bilər. Rusiyanın Ermənistanla əsas investor olduğunu nəzərə alsaq, bu, investisiya mühitində də zərbə vuracaq. Əmək bazarının vacibliyi də xüsusi qeyd edilməlidir. Aİİ ölkələrində işləyən Ermənistan vətəndaşları güzəştli şərtlərdən istifadə edirlər və ittiqatı tərk etmək Rusiyada işçi qüvvəsi üçün vəziyyəti çətinləşdirəcək ki, bu da Ermənistanla pul köçürmələrinin azalmasına səbəb olacaq. Ermənistanın enerji təhlükəsizliyi məsələsi də nəzərə alınmalıdır. Müasir global iqtisadiyyatda enerji resursları davamlı inkişafın və sabitliyin təmin edilməsində əsas rol oynayır.

1990-cı illərdə enerji böhranı yaşayan Ermənistan üçün bu məsələ xüsusilə aktualdır. Aİİ-yə üzvlük onun iqtisadiyyatı üçün kritik əhəmiyyət kəsb edən Rusiyadan enerji resurslarının tədarüku üçün daha əlverişli şərait yaradır. Ermənistan hakimiyyəti ölkəni yenidən böhrana sürükləyə biləcək addımların mümkün nəticələrini anlamaq üçün səviyyədə olmadığı da ortadadır. Bu gün diqqəti milli təhlükəsizlik məsələlərinə, o cümlədən iqtisadi sabitlik və rəqabət qabiliyyətinin artırılmasına yönəltmək, siyasi ambisiyaları iqtisadi maraqlardan üstün tutmaq son dərəcə vacibdir. Siyasi qərarların ölkənin sabitliyinə mənfi təsir göstərdiyi Gürcüstanda ki vəziyyətdə belə yanaşmanın nəticələrinin nümunələrini görə bilərik. Ararat Mirzoyan və ABŞ dövlət katibi Entoni Blinkenin iştirakı ilə Vaşinqtonda imzalanan strateji tərəfdaşlıq sazişinin detalları İrəvanda birmənalı qarşılanmayıb. Bir çox ekspertlər, həmçinin erməni vətəndaşlar sazişin xalqa təqdim edildiyi kimi heç də Ermənistan üçün faydalı olmayacağını bildirirlər. Ermənistan-ABŞ Araşdırmaları Mərkəzinin rəhbəri, beynəlxalq münasibətlər üzrə ekspert Suren Sərkisyan sazişin İrəvanın təhlükəsizliyi üçün təminat verməyəcəyini deyib: "Vaşinqtonla imzalanan sənədin realda Ermənistanla sadəcə siyasi dəstəyi ola bilər. Bunu Ağ Evin ölkəmizə verdiyi təhlükəsizlik təminatı kimi dəyərləndirir və ictimaiyyətə belə təqdim etməyə çalışırlar, lakin doğru deyil. İrəvan sənədi imzalamıqla sadəcə strateji dialoqu üçün ABŞ-dan status almış oldu. Prezident Co Bayden administrasiyası Ermənistanla bağlı siyasətini bu şəkildə sona çatdırır. Lakin iki ölkə arasında vəziyyətin gələcəkdə necə olacağı və imzalanan sənədin hansı səviyyədə həyata keçiriləcəyi yeni seçilmiş Prezident Donald Tramp administrasiyasından asılıdır". Erməni siyasi şərhçi Akop Bədəlyan isə Blinkenin İrəvanın İŞİD-ə qarşı koalisiyaya qoşulmasını elan etməsinə gözlənilməz adlandırdı: "Ermənistanın İŞİD-ə qarşı koalisiyaya qoşulması nə deməkdir? Niyə ölkəmizlə bağlı belə bir vacib məsələ Vaşinqtonda başqa bir dövlətin rəsmi nümayəndəsi tərəfindən elan olunur? Bu xəbəri Blinken açıqlayıb, Mirzoyan bir neçə dəqiqə sonra onu yenidən təkrarlaması heç nəyi dəyişmir. Görünür, Ağ Evin İrəvanla strateji əməkdaşlıq sənədini imzalamaq üçün şərti bu olub. Ermənistan rəsmiləri isə son ana qədər xalqa bu məsələ ilə bağlı bir kəlimə belə məlumat vermədilər. Ölkəmizin təhlükəsizliyi üçün risklərin idarə edilməsi əhəmiyyətli nəzərə alınmalıdır. Onun sözlərinə görə, imzalanan sənəd sadəcə yeni yaradılacaq komissiyanın işini əhatə edir: "İmzalananlar saziş, müqavilə deyil, komissiya nizamnaməsidir. O sənədlərə əsasən iki ölkənin real strateji müttəfiq olduğunu demək çətinidir. Məsələn, Azərbaycanla Ermənistan arasında da delimitasiya və demarkasiya komissiyalarının nizamnaməsi imzalanıb. Komissiyaların fəaliyyəti ona əsas həyata keçirir. Yeni ABŞ-la yaradılan komissiyanın sənədi belə vəziyyətdə Bakı ilə imzalanan nizamnaməni xatırladır. O zaman biz Azərbaycanla da strateji əməkdaş olmuşuq? "Politoloq Azat Adamyana sözügedən sənədin Ermənistanın "təslim aktı" olduğunu bildirib: "İrəvan Vaşinqtonda təslim oldu və bütün prosesi canlı yayımladılar. Hakimiyyətdən gedən Bayden administrasiyası ilə sənədin imzalanmasına sevinirlər. Amma Ermənistanla bir nəfər də olsun bütün bunlara çıxıb etiraz edən olmadı, heç kim münasibət bildirmədi". Qeyd edək ki, sazişə əsasən ABŞ-ın Ermənistanla müxtəlif sahələrdə dəstək verməsi nəzərdə tutulub. Hətta birgə

sərhəd xidmətinin həyata keçirilməsi üçün gələn həftə İrəvana xüsusi mühafizə qrupunun göndəriləcəyi açıqlanıb.

Paşinyandan reaksiya...

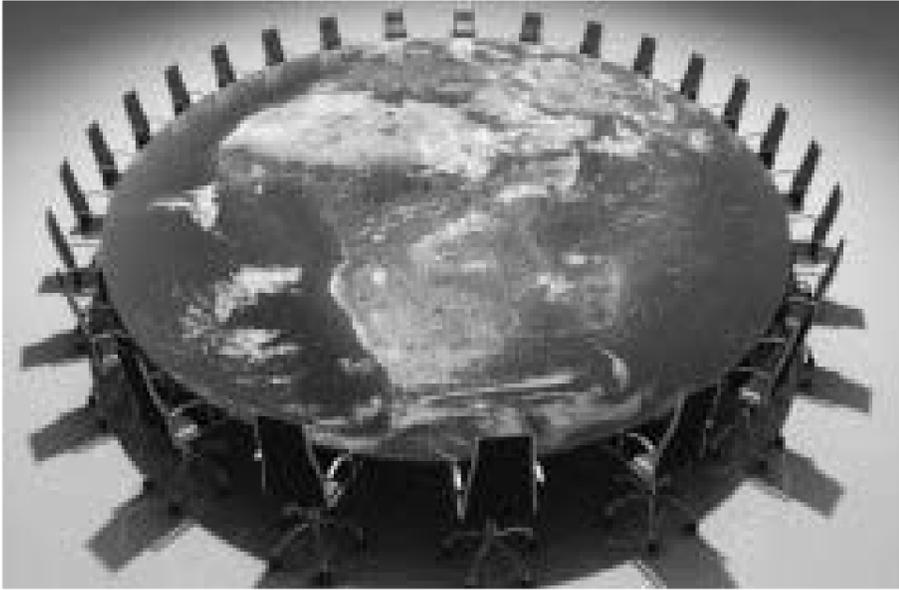
Ermənistanın Rusiya ilə münasibətləri həmişəkindən daha praktik xarakter daşıyır və "emosional qablaşdırma" olmadan konkret məsələlərə yönəlib. Bu barədə Ermənistanın baş naziri Nikol Paşinyan sosial şəbəkədəki səhifəsində yazıb. "Rusiya Federasiyası ilə münasibətlərimiz hər zamankindən daha praktikdir, konkret məsələlər öz əsasını təşkil edir və emosional qablaşdırma yoxdur: biz bu əlaqələri qarşılıqlı faydalı əməkdaşlıq və suverenlik əsasında inkişaf etdirməyə çalışırıq", - Ermənistanın baş naziri deyib. Eyni zamanda, onun sözlərinə görə, Ermənistanın Fransa ilə dostluğu inkişaf edir və Avropa İttifaqı ilə münasibətlər "həmişəkindən daha da yaxınlaşıb və bu, Brüsseldə də qeyd alınır". "Amerika Birləşmiş Ştatları ilə strateji tərəfdaşlığa start verilib. Hindistanla əlaqələrimiz yeni çəki və əhəmiyyət kəsb etmişdir. Çinlə əlaqələrimiz inkişaf edir və dərinləşir. "Yaxın Şərqdə tərəfdaşlıq üçün yeni imkanlar yaradılıb", - Nazirlər Kabinetinin rəhbəri əlavə edib. O, daha sonra İran və Gürcüstanla əlaqələrə toxunub və əmin edib ki, Tehranla münasibətlər həmişəkindən daha mənəlidir. "Bu münasibətlər təbii maraqlara əsaslanır ki, bu da əməkdaşlığın ən etibarlı əsası və münasibətlərin sabitliyinin təminatıdır". Ankara və Bakı ilə təmaslardan danışan Paşinyan Türkiyə ilə qarşılıqlı anlaşmanın görünən əsasının formalaşdığını vurğulayıb. "Ermənistan Respublikası Azərbaycanla münasibətlərdəki bütün məsələlərə konstruktiv həll yolları təklif edib", - deyən Paşinyan sözüə davam edərək bildirib ki, "bu kontekstdə regionda eskalasiyanı təhrik etmək üçün edilən bütün cəhdlərin legitimliyi və əsası yoxdur. Bu isə o deməkdir ki, regionda eskalasiya uğur qazanmayacaq". Ermənistanın baş naziri son vaxtlar Moskva ilə münasibətləri tənqid edib. Xüsusilə, qeyd edib ki, İrəvan birgə müdafiə alyansı olan KTMT-nin işində iştirakını dayandırıb, həmçinin 1992-ci ildən bəri paytaxt hava limanında Rusiya sərhədçilərinin işinə xitam verilib.

V.VƏLİYEV

P.S. Məntiqi sual: İran və Rusiya bu sazişə necə qəbul edəcək?

Yeni dünya sistemi

Dünya tarixinə bəşəriyyətin tə-
rəqqisi baxımından ən mürək-
kəb, dramatik, döyüşkən, eyni
zamanda ən dinamik və məhsuldar
əsr kimi daxil olmuş 20-ci əsrdə bey-
nəlxalq münasibətlər sistemləri üç
dəfə kökündən dəyişib. Birinci Dün-
ya Müharibəsindən sonra Versal sis-
temi, İkinci Dünya Müharibəsindən
sonra Yalta-Potsdam sistemi yaran-
dı və nəhayət, SSRİ və bipolyar sis-
temin aradan qalxmasından sonra
müəyyən edilmiş, amma hələ tam
formalaşmamış və öz adını almamış
yeni sistem tərtib edildi. Beynəlxalq mün-
asibətlər sistemləri ilə yanaşı, dün-
ya siyasəti (ilk növbədə onun xarak-
teri) və dünyada qüvvələr nisbəti də
köklü şəkildə dəyişdi.

Zamanla hər bir sistem öz xarakterik xüsusiyyətlərini inkişaf etdirdi. Onlar ilk növbədə dövrlərin xüsusiyyətlərini, dünya siyasətinin əsas iştirakçılarının vəziyyətini, marağ və məqsədlərini təsiri altında formalaşdı. İlk iki sistem alimlər tərəfindən müxtəlif dərslərdə, elmi monoqrafiyalarda və xatirələrdə dəfələrlə tədqiq və təsvir edilib. Amma şiddətli mübarizə şəraitində gözümüzün önündə yaranan üçüncü, yaxud keçid sistemine (buna belə deyək) gəlincə, onun mahiyyəti və xüsusiyyətləri haqqında məlumat hələ də tam deyil. Onun formalaşması prosesi hələ başa çatmayıb. Ancaq bu gün onun bəzi mühüm xarakterik xüsusiyyətlərindən artıq danışa bilərik (və ya heç olmasa müzakirə edə bilərik). Xüsusilə, əvvəlki sistemin dağıdılması və yeni sistemin formalaşması ilə bu gün baş verənləri müqayisə edərkən qeyd etmək lazımdır ki, indiki proses imperiyaların dağılması dünya müharibəsi və ya inqilablar ilə deyil.

Üç sistemdən biri - Yalta-Potsdam sistemi 1945-ci ildən 1990-cı illərin əvvəllərinə qədər davam edən ən sabit və uzunmüddətli sistem oldu. Prinsipial və üstünlük, sistemli ziddiyyətlərə baxmayaraq, İkinci Dünya Müharibəsinin qalibləri - SSRİ, ABŞ və Böyük Britaniya ("Böyük Üçlük") liderləri qarşılıqlı dövlət maraqlarını tanımaq və nəzərə almaq, habelə dövlət maraqlarını nəzərə almaq üçün dünyanın müharibədən sonrakı quruluşu ilə bağlı çətinlik çəkmədən güzəştə gedəcək qədər ağıllı idilər. Ancaq unutmaq olmaz ki, yeni sistemin sabitliyi təkcə qaliblər arasında maraqların qarşılıqlı şəkildə nəzərə alınması dair razılaşmaya görə deyil, həm də müharibədən dərhal sonra yeni güclü mü-

haribə və qorxutma vasitələrinin, habelə müharibənin qarşısını almaq üçün aqressiv ambisiyalar: raketlər -nüvə silahları və hərbi-siyasi təşkilatlar - NATO və Varşava Paktı kimimexanizmlərin meydana çıxmasına görə yaranıb. Lakin çox keçmədən, yəni 1946-cı ildə dünyanı nüvə qışına çevirmək təhlükəsi yaranan bir soyuqluq bürüdü. Əgər yuxarıda qeyd olunan vasitə və mexanizmlər olmasaydı, indi bəşəriyyətin başına nə gələcəyi məlum deyildi.

Ən qeyri-sabit, balanssız və eyni zamanda ən problemlilik, əslində İkinci Dünya Müharibəsinin detonatoruna çevrilmiş Versal beynəlxalq münasibətlər sistemi idi. Məhz bu sistem göstərdi ki, hətta münaqişə tərəflərindən birinin həyati maraqları tapdalansa və ya göz ardı edilərsə (məsələn, Almaniya olduğu kimi), bu heç vaxt davamlı və uzunmüddətli olmayacaq. SSRİ-nin və sosialist birlik sisteminin dağılmasından sonra NATO-nun şərqi doğru genişlənməsi belə oldu. Eyni zamanda, Rusiyanın həyati maraqları, təbii ki, qaliblər tərəfindən nəzərə alınmadı. Düşmənin üzərində arzu olunan qələbə tez-tez qalibin başını fırladır və onlar təkcə onu alçaltmağa, əsgər çəkmələri ilə tapdalamağa deyil, həm də məğlubiyyətindən maksimum fayda əldə etməyə çalışırlar. Onu məsələn, həlim xammal əlavəsinə çevirməklə.

Müasir qüvvələr balansı

Ən azı yeni beynəlxalq münasibətlər sisteminin nə ola biləcəyi barədə ümumi təsəvvürə malik olmaq üçün yeni qüvvələr balansı və mövcud beynəlxalq vəziyyətin bəzi xüsusiyyətləri üzərində qısaca dayanmaq ister-

dik. Aşağıdakı mövzular xüsusi diqqətə layiqdir: yeni polisentrikliyin xarakterik xüsusiyyətləri və əvvəlkindən fərqləri;

BRICS, o cümlədən onun hazırkı vəziyyəti və mümkün inkişaf perspektivləri;

ABŞ və Çin arasında global liderlik (və ya dominantlıq) uğrunda rəqabət.

Müasir polisentrik dünya əvvəlkilərdən qat-qat mürəkkəbdir. Çoxqütblülük həmişə olub, var və olacaq. Ancaq əvvəlki biri indikindən əhəmiyyətli dərəcədə fərqlənir. Həm qütblərin sayına görə, həm müxtəlif imkanlarına görə, həm də qütblərin qarşısına qoyduğu məqsəd və vəzifələrə görə. Bu, birincisi, keçmişdə olduğundan daha çox regional güc mərkəzlərinin mövcudluğunda, ikincisi, milli

suldar qüvvələrin və müvafiq olaraq yeni is-
təhsal münasibətlərinin yaradılmasında əldə
edilən nailiyyətlərdən gedir. Yeri gəlmişkən
qeyd edək ki, yeni məhsuldar qüvvələrin və
onların əsasında böyüyən potensialın və ye-
ni qüvvələr balansının, beynəlxalq münasi-
bətlərin yeni mahiyyətinin formalaşmasında
rolu çox böyükdür.

BRICS+: Onun indiki və mümkün gələcəyi

BRICS+ inamla güc və populyarlıq qazanır, bu, 22-24 oktyabr 2024-cü il tarixlərində Kazanda açıq şəkildə nümayiş etdirildi. Mövcud olduğu 20 il ərzində bu təşkilat təkcə dünya siyasətində deyil, həm də iqtisadiyyatda ciddi amilə çevrilib. Bu gün BRICS+ dünya əhalisinin 43%-ni əhatə edir, global ÜDM-in 27%-ni və global mal ixracının təxminən 25%-ni təşkil edir. Kazan forumunda 22 dövlətin başçısı və digər ölkələrin nümayəndələri (ümumilikdə 36 ölkə) iştirak edib. 30-dan çox ölkə BRICS+ ilə əlaqələrin gücləndirilməsində maraqlı olduğunu bildirib, 13 ölkə isə BRICS+ tərəfdar dövlət statusunun alınması ilə bağlı məsləhətləşmələr aparır.

BRICS+-ın gələcəyi haqqında düşünərkən çox vacib iki şeyi unutmamaq olmalıdır. Birincisi, müxtəlif sivilizasiyaları birləşdirib vahid ideoloji platforma və onlar üçün əlverişli inkişaf perspektivləri qurmağa çalışarkən aşağıdakıları yadda saxlamaq və həmişə nəzərə almaq lazımdır: sivilizasiyalar təkcə ümumi dəyərlərə deyil, həm də əhəmiyyətli fərqlərə malikdirlər ki, bu da istər-istəməz nəinki ziddiyyətlərə malikdir, həm də qarşıdurmalar

dövlətlərlə yanaşı, müxtəlif növ dövlətlərə-
sı qurumlarının olmasında ifadə edilir. Bu mə-
rkəzlər böyüyərək mühüm güc mərkəzlərinə
çevrilməkdədir. Müasir çoxmərkəzliyin mü-
hüm xüsusiyyəti ondan ibarətdir ki, ümumi
gücün əvvəlki komponentləri (iqtisadi poten-
sial, hərbi, maliyyə, elm, təhsil, mədəniyyət
və s.) ilə yanaşı, çox mühüm yeni amillər də
yaranıb və fəal inkişaf edir. Bunlar kosmik
sahədə müxtəlif nailiyyətlər, global informa-
siya şəbəkələrinin və kommunikasiyalarının
inkişafındakı uğurlar, eləcə də süni intellekt-
dən başlayaraq robototexnika, biotexnologiya
və s. Bir sözlə, söhbət müasir kollektiv
hakimiyyətin əsasını təşkil edən yeni məh-

yanarır. Toqquşan maraqların uzlaşdırılması
istənilən siyasi prosesdə ən çətin məsələdir.
İkincisi, bu ilin oktyabrında Kazanda özünü
çağırması anti-Qərb deyil, qeyri-Qərb birliyi
olan BRICS+ anti-Qərb icmasına və ya yeni
BMT-yə çevrilməkdən ehtiyat etməlidir. Bu-
radan belə nəticə çıxır ki, daha ədalətli bey-
nəlxalq münasibətlər tapmaq kimi nəci bə-
zifə qoymuş bu yeni beynəlxalq assosiasiya-
nın qarşısında çox çətin bir vəzifə durur: ö-
lkələr arasında hazırda qüvvədə olanlardan
həqiqətən daha ədalətli olacaq qarşılıqlı fə-
aliyyət prinsiplərini tapmaq.

Ardı Səh. 6

Əvvəli Səh. 5

Global liderlik uğrunda mübarizə haqqında

Müasir dünya düzenini xarakterizə edərək, dünyada liderlik uğrunda ABŞ və Çin arasında gedən mübarizəni nəzərdən qaçırmamaq olmaz. Hazırkı hegemonun - ABŞ-in hökumətli dövrünün sürətlə sonuna yaxınlaşdığını anlayaraq, eyni zamanda dünyanın mərkəzinin sürətlə Şərqi, Çinə doğru irəlilədiyini dərk edən Qərb dünyası buna dözmək istəmir və əlindən gələni edir və müxtəlif vasitələrlə buna müqavimət göstərir. Müasir dünyanın və müvafiq olaraq müasir beynəlxalq münasibətlərin əsas ziddiyyəti məhz budur. Hesab edilir ki, obyektiv səbəblərdən bu ziddiyyət liberal Qərbin xeyrinə həll edilə bilməz. Əsas səbəb odur ki, ölkələrin və xalqların inkişaf səviyyəsi nə qədər yüksəkdirsə, onların özünüdərk etmə səviyyəsi bir o qədər yüksəkdir, həyatı mənafeələrini bir o qədər aydın dərk edir və bu maraqların tanınması və nəzərə alınmasına istək və istekləri bir o qədər güclü olur, o cümlədən beynəlxalq səviyyədə.

Əvvəlki müstəmləkə dövrlərində formalaşmış çoxdan formalaşmış və buna görə də sabit istismar və bir çox problemlərini başqalarının hesabına həll etmək vərdişlərinə əməl edən Qərb ölkələri (daha doğrusu onla-

Yeni dünya sistemi

cuddur. Birləşmiş Ştatlar və Çin tarixdə heç vaxt görülmemiş sıxlıq və mürəkkəbliyə zəncirləri vasitəsilə bir-biri ilə və dünyanın qalan hissəsi ilə getdikcə daha çox iç-içə olur. Hətta ABŞ-in ən yaxın müttəfiqləri belə Çindən siyasi və ya iqtisadi cəhətdən ayrılmağı düşünmürlər. Və Çinin texnologiyaya çıxış və ya yaxın gələcəkdə əhəmiyyətli bazarlara çıxış baxımından Qərbə real alternativ yoxdur. Nəticədə, XXI əsrin qarşısındakı XX əsrdən daha çətin olacaqdır. Çünki sistem daxilində rəqabətin dinamikası Soyuq Müharibə sistemlərinin ikili rəqabətindən əsaslı şəkildə daha mürəkkəbdir. Buna misal olaraq yarımkəçiriciləri göstərmək olar, burada təchizat zəncirinin ən mühüm qovşaqları ABŞ və onun peyqlərinin əlindədir. Lakin Çin bütün istehsalın 40%-ni istehlak edir.

Əksər ölkələr öz muxtariyyətlərini maksimum dərəcədə artırmağa çalışırlar. Onların seçimləri mütləq iki böyük güclə məhdudlaşmayacaq, bu da onları bir sıra aktyorlarla koalisiya və tərəfdaşlıq axtarmağa məcbur

rın siyasi elitaları) bu artan maraqları nəzərə almağa meyli deyillər. Onlara məhəl qoymamaqla beynəlxalq nüfuz və nüfuz uğrunda mübarizədə istər-istəməz məğlub olurlar. Və buna uyğun olaraq, bu maraqları nəzərə almağa meyli və bu niyyətdə olan ölkələr arasında münasibətlərdə yeni, yəni daha ədalətli prinsiplər tapmağa çalışanlar qalib gəlir. BRICS+-da bu yeni mexanizm görünür və ona görə də bu qədər sürətlə böyüyür və beynəlxalq çəki və nüfuz qazanır.

Liderlik uğrunda mübarizənin təbii qanununa uyğun olaraq təbii əbədi çoxqütblülük kontekstində indiki birqütblülüynün (ABŞ dünyada hegemonudur) süqutu istər-istəməz yeni ikiqütblülüklə əvəzlənəcək və bu da zaman keçdikcə yeni birqütblüyə çevriləcək. Eyni zamanda həm yeni ikiqütblülük, həm də sonradan yeni birqütblülük əvvəlki analoqlarından əsas xüsusiyyətlərinə görə əhəmiyyətli dərəcədə fərqlənəcək.

Çoxqütblülük təbii vəziyyətə qayıdır

Analitiklər yaxın gələcəkdə ölkələrin düşməni, rəqabət aparıcı bloklara parçalanacağından, geosiyasetin isə sifra çevriləcəyindən narahatdırlar. Dünya öz təbii vəziyyətinə qayıdacaq. Bir çox dövlətlər XX əsrdə fəvqəldövlət rəqabətinin sərt şərtləri altında böyüyüb və çiçəklənib. Əgər onlar sakit və kifayət qədər ehtiyatlı olsalar əks proses baş verə bilər. Ukraynadakı hadisələr yalnız ona görə diqqəti çəkir ki, bu, 1990-cı illərdəki Balkan müharibələrindən sonra Avropada ilk mühari-

bədir. Bu cür hadisələr onilliklər ərzində global cənubda bir çox insanlar üçün adiləşib. Qərb isə "qaydalara əsaslanan dünya" məntəqəsinin əksinə olaraq, özü bir neçə müharibəyə təşəbbüs göstərərək beynəlxalq münasibətlərin ən fundamental normalalarını pozan çoxsaylı dövlət çevrilişlərini dəstəkləyib.

Bütün "qayda pozuntuları" eyni ciddiliklə qəbul edilmir. Təəssüf ki, Ukrayna üçün

onun müharibəsi ABŞ üçün ikinci dərəcəlidir. Qlobal Cənub isə heç vecinə deyil və üstünlük, Rusiya ilə dost olmağa üstünlük verir ki, bu da Qərbin Rusiyaya təcrid etmək istəyini mənasız bir kateqoriyaya çevirir. XXI əsrdə ABŞ və Çin arasındakı qarşıdurma tamamilə yeni tipli münasibətdir. Soyuq Müharibə düşmənlərindən fərqli olaraq, bugünkü supergüc rəqibləri vahid sistem daxilində möv-

edəcək. Müasir beynəlxalq münasibətlərin mənzərəsi qorxulu görünə belə, onun mahiyyətində bu, tarixi normaya qayıdır. Bununla belə, ABŞ və Çin arasında qarşıdurmanın strateji çıxılmaz vəziyyətə düşməsi yalandır. Çünki o, birbaşa vektor kimi sistemdən götürülür.

V.VƏLİYEV

Qadın olaraq günümüzün ən vazkeçilməz verdişlərindən biri də makiyaj etməkdir. Çox müasir bir verdiş olmasa da əslində, tarixçilər makiyajdan istifadənin e.ə. 3000-ci ilə qədər gedib çıxdığını söyləyirlər. Məsələn, Nefertitinin qədim Misir sivilizasiyasında göz layneri istifadə etdiyinə dair çoxlu sübutlar var. Hətta bəzi tarixçilər bunu bir qədər də irəli apararaq, bəşəriyyətin ən qədim ənənəsinin bədənini bəzəmək, başqa sözlə, makiyajdan istifadə etmək olduğunu iddia edirlər. Lakin minilliklərin keçməsinə baxmayaraq, makiyajın tam hüquqlu populyarlaşması yalnız 100 il əvvələ, 1910-cu illərin sonu və 1920-ci illərin əvvəllərinə təsadüf edir. İstər tuş kimi məhsulların yeni texnologiyalarla hazırlanması, istərsə də günümüzün gözəllik sənayesi və kino sənayesi kimi nəhənglərinə atılan ilk addımlar makiyajda universal tələbat yaradır. **SİA** mövzu ilə bağlı araşdırma aparıb.

Sonra nə oldu? Bir əsrdən sonra makiyaj məhsullarının insanlara və ətraf mühitə vurduğu zərərdən danışmaya bilmərik. Dodaq boyası, tonal krem, tuş kimi tez-tez istifadə olunan məhsulların zərərlərinin nə olduğunu birlikdə araşdıraq.

Makiyaj məhsulları: Sağlamlığımız təhlükədədir

zərər baxımından gündəmə gələn digər bir məsələ də məhsulların tərkibindəki kimyəvi maddələrdir:

Oxybenzone və Octinoxate: Bu təhlükəli ikili dünya mərcan rifləri üçün əsl problemdir.

Paraben: Yəqin ki, paraben haqqında eşitmisiniz. Bu zərərli kimyəvi maddə dəniz canlılarının toxumalarına nüfuz etdikdən sonra müxtəlif reproduktiv problemlər yaradır. Bundan əlavə, Paraben də mərcanlar üçün təhlükəlidir.

Triklosan: Çox vaxt şampun və diş pastalarında olan Triklosan dəniz bakteriyalarını məhv edir. Buna görə də dənizin ekoloji tarazlığını pozur.

Sulfat: Togetherband-ın araşdırmasına görə diş macunu, şampun və duş gəlinə də böyük miqdarda olan sulfat dəniz canlıları üçün bir çox fəlakətlərə səbəb olur.

Kədərli tərəfi odur ki, bir çox brendlərin məhsullarında bu kimyəvi maddələr var. Bundan əlavə, araşdırmalar göstərir ki, gö-

Makiyaj məhsulları dərinizi yaşlandırır mı?

Tərkibində çoxlu zərərli kimyəvi maddələr olan inqrediyentlərdən hazırlandığı üçün düzgün məhsullar istifadə edilmədikdə makiyaj olduqca zərərli ola bilər. Gündəlik makiyajda istifadə edilən və tərkibində zərərli kimyəvi maddələr olan pomada, tonal krem, göz layneri və tuşun verdiyi zərər dərinin vaxtından əvvəl qocalmasına səbəb ola bilər. Məhsullar uzun müddət üzde qaldıqda və yaxşı təmizlənmədikdə üz dərisi zədələnmə bilər. Məsələlərin davamlı tıxanması və məhsulun düzgün istifadə edilməməsi dərinin sürətlə qocalmasına səbəb ola biləcək digər amillərdir.

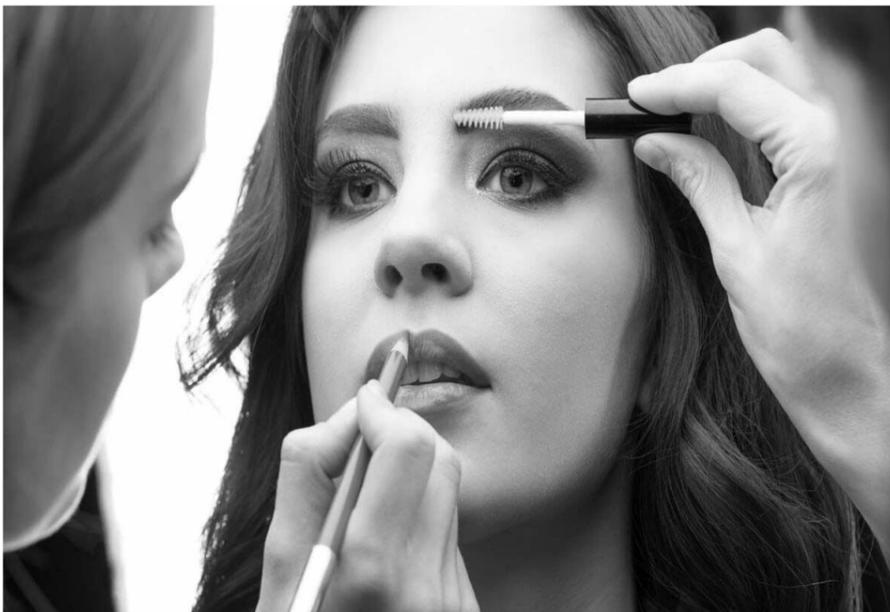
Makiyaj məhsulları təbiətin tarazlığını pozur

Əslində, makiyaj məhsullarının niyə zərərli olduğuna dair ipucu "sənaye" sözündə ortaya çıxır. Keçmişdə makiyaj üçün tut və ya böyürtkən kimi təbii yolla rəng verən təbii qaynaqlardan istifadə edilirdi. Bununla belə, bu gün gözəllik sənayesi və onun texnologiyaları təəccüblü dərəcədə zəngindir. Bundan əlavə, demək olar ki, bütün materiallar kütləvi istehsal və zavod istehsalıdır. Bu za-

man həm ətraf mühitə, həm də insanlara zərərli olan bir çox maddələr materiallara və onların qablaşdırılmasına asanlıqla sızır.

Əvvəlcə makiyaj materiallarının zərərli tərəfləri ilə tanış olaq:

Mikroplastiklər haqqında eşitmisiniz?

Makiyaj məhsullarının əksəriyyətində, xüsusən də dəri və ağız boşluğuna qulluq vasitələrində olan bu kiçik plastik hissəciklər, təəssüf ki, təbiətdə həll olunmur. Üstəlik, 5 mm-dən kiçik olduqları üçün filtrlərdən asanlıqla keçə bilərlər. Bu səbəbdən markalar mikroplastiklər yerinə kvars qumu kimi bəzi alternativlərə üz tuturlar.

Təbii ki, mikroplastiklər yeganə problem deyil. Bu məhsulların qablaşdırılması da ekoloji cəhətdən çox da təmiz deyil. Makiyaj materialları ilə bağlı istehlak çilgünlüyünü nəzərə alsaq, gözəllik sənayesi səbəbiylə dənizlərdə üzən saysız-hesabsız plastik butulkaların olduğunu söyləyə bilərik.

Makiyaj məhsullarının təbiətə vurduğu

zəllik məhsullarının tərkibində olan digər kimyəvi maddələr də insan sağlamlığına zərər verir.

Sağlamlığımız təhlükədədir

Makiyaj məhsullarının tərkibindəki bəzi kimyəvi maddələrin insanlara zərərli olduğunu qeyd etmək yəqin ki, heç kəsi təəccübləndirməz. Buna görə də təkəcə ətraf mühitə zərərli olan kimyəvi maddələri deyil, həm də bədənimize zərər verənləri bilmək faydalıdır:

BHA və BHT: Bu sintetik antioksidant ikili: Dodaq boyaları və nəmləndirici kremlər başda olmaqla bir çox məhsulda qoruyucu kimi istifadə olunur. Təəssüf ki, onlar məhsulları qoruyarkən endokrin sistemimizə zərər verirlər.

Fenilendiamin: Məhsullarda CI ilə göstərilən bu növ kimyəvi boyanın tərkibində neft-kimya məhsulları var. Neft kimyası həm də xərçəng deməkdir.

Alüminium: Adətən tər və qoxu ilə mübarizə aparən məhsullarda rastlaşdığımız alüminium qoltuq altından bədənimize sızaraq tər vəziləri bağlayır. Bu kifayət deyilmiş kimi, Alzheimer və ya döş xərçəngini də dəvət edir.

Dibutil Ftalat (DBP): Tez-tez dırnaqla əlaqəli məhsullarda olur, DBP hətta genetik mutasiyalara səbəb ola bilər. Bu səbəbdən Kanadada onun istifadəsi tamamilə qadağan edilib.

Ayşən Vəli

İşğaldan azad edilmiş ərazilərə Qarabağ və Şərqi Zəngazura Böyük Qayıdış davam edir. Növbəti köç karvanları Ağdamdan Şuşa və Xocalı şəhərlərinə, Xocalı rayonunun Ballica kəndinə yola salınıb. Bu mərhələdə Şuşa və Xocalı şəhərlərinə, Xocalı rayonunun Ballica kəndinə ümumilikdə 28 ailə - 135 nəfər köçürülüb. Köç karvanı respublikanın müxtəlif yerlərində, əsasən yataqxanalarda, sanatoriya və inzibati binalarda müvəqqəti məskunlaşmış ailələrdən ibarət olub. Qeyd edək ki, hazırda Qarabağda və Şərqi Zəngazurda, ora köçürülən keçmiş məcburi köçkünlərlə yanaşı, bu bölgədə aparılan layihələrin icrasında çalışan, həmçinin ayrı-ayrı dövlət qurumlarının yerli bölmələrində xidməti vəzifələrini yerinə yetirən, yenidən fəaliyyətə başlamış səhiyyə, təhsil, mədəniyyət, turizm, sənaye, energetika müəssisələrində işləyən, ümumilikdə 30 mindən artıq insan yaşayır.

Bu gün işğaldan azad olunan ərazilərimizdə yeni bir dövr başlanılıb: abadlıq-quruculuq, yeni həyata qayıdış dövrü. Böyük Qayıdış tarixində əlamətdar hadisələrə şahidlik edirik. Yaddaşımda daşılaşacaq bir qayıdış özəli sakinləri doğma yurda qovuşdurur. Həsretlə, intizarla, göz yaşları içərisində gözlədiyimiz tarixi günlər. Yüzlərlə insanın qanı tökülən torpaqlara qayıdış. İnləyən, sıqlayan şəhərlərə qayıdış.

Bir gecənin içində məhv olan sakinləri dərbəder düşən, qocası, uşağı zillətlə məhv edilən Xocalıya qayıdırıq. Bu gün Xocalı nisikill deyil, bayram əhvali-ruhiyyəsindədir. Bəli, xocalılılar şəhərə qayıdırlar. Bəşəriyyət tarixinin insanlıq əleyhinə yönəlmiş ən dəhşətli cinayətlərdən biri olan, Ermənistanın azərbaycanlılara qarşı həyata keçirdiyi etnik zəmində soyqırımı siyasətini sübut edən Xocalı soyqırımından ötən illər ərzində bu torpaqlara qayıdacağımız günü gözləyirdik. 1992-ci ilin 26 fevral tarixində erməni təcavüzkarları Azərbaycanın Xocalı şəhərində bəşəriyyət tarixində ən qarlı faciələrlə bir sırada duran soyqırımı törətdilər. Bu soyqırımı erməni millətçilərinin və onların havadarlarının Azərbaycan xalqına qarşı uzun müddət davam edən etnik təmizləmə və soyqırımı siyasətini daha bir dəhşətli nümunəsidir. Xocalı soyqırımı ilə ermənilər Xocalının yer üzündən silinməsinə və məhv olmasını reallaşdırdılar. Xocalı bir gecənin içərisində yerlə-yeksan olundu. Erməni terrorçularından yayınıb meşələrə və dağlara qaçan insanların çoxu soyuqdan və şaxtadan məhv oldular. Xocalı şəhəri isə yer üzündən silindi. Xocalı soyqırımının nəticələri çox dəhşətli idi. Cinayətkar erməni qoşunlarının vəhşiliyi nəticəsində, Bu kütləvi qırğın nəticəsində 613 nəfər, o cümlədən 106 qadın, 63 uşaq, 70 qoca amansızlıqla qətlə yetirildi, 487 nəfər şikəst oldu, 1275 dinc sakin girov götürüldü, onlardan 150 nəfərin taleyi isə hələ də məlum deyil. Bu soyqırımı aktı nəticəsində 8 ailə tamamilə məhv edildi, 25 uşaq hər iki valideynini itirdi.

İkinci Qarabağ müharibəsinin nəticələrinə əsasən, imzalanmış 10 noyabr 2020-ci il tarixli üçtərəfli Bəyanata uyğun olaraq Xocalı şəhəri Rusiya Sülhməramlı kontingentinin nəzarəti altında olub. 19 sentyabr 2023-cü ildə aparılan lokal xarakterli antiterror əməliyyatları nəticəsində azad olunmuşdur. Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyev oktyabrın 15-də Xocalı şəhərində Azərbaycan Respublikasının Dövlət Bayrağını ucaltdı. "Xocalıda, Xankəndidə, o vaxt hələ ki, azad edilməmiş digər şəhər və kəndlərimizdə separatçılar at oynadırdılar. Onlar hesab edirdilər ki, burada separatçılıqla əbədi məşğul olacaqlar. Halbuki bunun heç bir hüquqi, tarixi əsası yox idi. Xocalı qədim Azərbaycan torpağıdır. Mənfur düşmən soyqırımı törədənədən sonra burada qanunsuz məskunlaşma da aparmışdır. Bu da hərbi cinayət sayılır. Xocalının adını da dəyişdirməyə, bir hərbi cinayətkarın adına rəsmiləşdirməyə çalışırdılar. Ancaq hər şeyin vaxtı var və biz qayıtmışıq, həm Vətən müharibəsi, həm antiterror əməliyyatı xalqımızın gücünü, iradəsini, əsgər və zabitlərimizin qəhrəmanlığını bütün dünyaya sübut etdi. Allah bütün şəhidlərimizə rəhmət ələsin!" - deyə Prezident bildirib.

Böyük Qayıdış: köç karvanı Şuşa və Xocalıda

Prezident İlham Əliyev: "Xalqımız, dövlətimiz müzəffər xalq və dövlət kimi əbədi yaşayacaq"

ƏDALƏTİN TƏNTƏNƏSİ YAŞANILAN YENİ DÖVRÜN BAŞLANGICI

Artıq Xocalıda ədalətin təntənəsi yaşanılır, yeni bir dövrün başlanğıcı. Ərazi bütövlüyünü, suverenliyini təmin etmiş bir dövlətin müstəqillik tarixində ərazi bütövlüyü çərçivəsində baş tutmuş Zəfər Müzəffər Ali Baş Komandan, Prezident İlham Əliyevin rəhbərliyi ilə 44 günlük Vətən müharibəsində torpaqlarımızın erməni işğalından azad edilməsi tariximizə əbədi həkk olundu və özəli yurd yerlərimizə sahib olduq. Xocalı yenidən qurulur. Bildiyimiz kimi cari ilin fevralın 26-da Xocalı soyqırımı günü Prezident İlham Əliyev Xocalı şəhərində Xocalı Soyqırımı Memorialının təməlini qoymuşdu. Xocalı-Əsgəran avtomobil yolunun üzərində Heydər Əliyev Fondu tərəfindən yaradılacaq. Xocalı Soyqırımı Memorialı bəşəriyyətə qarşı yönəlmiş dəhşətli qətlə haqqında həqiqətlərin dünya ictimaiyyətinə çatdırılması, Azərbaycan xalqının milli yaddaşının qorunması və soyqırımı qurbanlarının xatirəsinin əbədiləşdirilməsində əhəmiyyətlidir. Cənab Prezident bildirib ki, Xocalı soyqırımı abidəsinin, Memorial Kompleksinin yaradılması ilə bağlı uzun illər məsələlər müzakirə edilirdi, hətta "Ana fəryadı" abidəsinin yanında yer də seçilmişdi, layihə də hazırlanmışdı: "Ancaq hər il mən son təsdiqimi vermirdim. Çünki ürəyimdə saxlayırdım ki, bu Memorial Kompleks Xocalıda yaradılmalıdır və belə də oldu. Həmin o layihəni biz gətirdik və fevralın 26-da Xocalıda xocalılılarla bərabər Xocalı Memorial Kompleksinin təməli qoyuldu və burada inşa ediləcək. Bütün dünya da görəcək ki, erməni vəhşiliyi nədir, bu, həqiqətdir və bunu hər kəs bilməlidir. Ermənistan özü bunu etiraf etməlidir, özü bizdən üzr istəməlidir. Ancaq bunu etməklə ola bilsin ki, indiki Ermənistan rəhbərliyi - o vəhşilərin, vandalların, qaniçənlərin günahlarını bir qədər yumuş ola bilər. Bunu etməsə, mənə, Ermənistan özü heç vaxt ayağa dura bilməyəcək. Gərək, ilk növbədə, Ermənistan özü bu faciəni, bu cinayəti, hərbi cinayətini tanısin."

12 MİN NƏFƏRLİK ŞƏHƏR

Əlbəttə ki, bizlərə bu tarixi günləri yaşadan vətənin mərd oğulları, mübariz ruhlı oğullarıdır. "Onların qəhrəmanlığı, fədakarlığı sayəsində biz bu gün buradayıq" - deyən Prezident bildirib ki, onlar sinələrini qabağa verərək düşməne elə bir sarsıdıcı zərbə endirmişlər ki, əminəm, bundan sonra Ermənistan heç vaxt Azərbaycana qarşı hər hansı bir hərbi təxribat törətməyə cəhd etməyəcək. Bu gün Xocalı yenidən qurulur. Artıq Xocalının gələcək inkişafı ilə bağlı Baş planı da hazırlanıb. Baş Planı əsasən, ilk mərhələdə 12 min nəfərlik şəhər planlaşdırılır. Eyni zamanda, ehtiyat üçün də ərazilər saxlanılır. Xocalı bir regional mərkəz kimi davamlı surətdə inkişaf etməlidir. Burada həm bütün zəruri sosial, inzibati xidmətlər, mədəni mühit yaradılacaq, ticarət, ictimai iaşə fəaliyyətləri üçün geniş imkanlar, təbiətlə daim təmasa imkan verən rekreasiya əraziləri demək olar ki, bütün şəhər boyu, yaşıl məkanlarla əlaqələndirilmiş komfortlu yaşayış əraziləri nəzərdə tutulub. Şəhər mühitini canlandıran yeni nəqliyyat qovşağı vacib rol oynayacaq, mobilliyi artıracaq. Bu, həmçinin şəhərdə iqtisadiyyatın, sahibkarlığın inkişafına da xüsusi təkan verəcək. Bütün bunlar dinamik inkişafı təmin edən iqtisadi şəxələndirməyə imkan verəcək. Burada çox zəngin kənd təsərrüfatı torpaqları olduğunu nəzərə alaraq, şəhər daxilində kiçik aqropark yaradılması təklif olunur. Müxtəlif tikinti materialları istehsalı, yüngül sənaye, qida sənayesi obyektləri yaradılacaq, nəqliyyat və logistika ənənəvi əsas sektor olaraq inkişaf etdiriləcək. Xocalı müasir şəhər olacaq. Xocalının Baş planını hazırlayarkən ilk növbədə, onun regiondakı mövqə də nəzərə alınır. Bura strateji mövqeyə malikdir. Beynəlxalq hava limanı, respublika əhəmiyyətli avtomobil yolu, hazırda layihələndirilən, tezliklə çəkiləcək dəmir yolu və s. bütün bunlar Xocalının gələcəyini artıq bir qovşağ kimi, nəqliyyat qovşağı və logistika mərkəzi kimi şərtləndirir. Eyni zamanda, strateji əhəmiyyətə malik Ağdam, Xankəndi şəhərlərinin, mədəniyyət paytaxtımız Şuşa şəhərinin çox yaxında yerləşdiyini də

nəzərə alaraq, regionla inteqrasiyasına xüsusi önəm verilib. Bu tərəfdə Xocalı şəhərinin tünd qəhvəyi rənglə evvel mövcud olmuş sərhədləri göstərilib, 610 hektar təşkil edirdi. Hazırda isə 1300 hektara yaxın ərazi nəzərdən keçirilir.

"BİZİM GÜCÜMÜZ - SİYASİ ÇƏKİMİZ, İQTİSADI QÜDRƏTİMİZ, HƏRBİ GÜCÜMÜZ İLDƏN-İLƏ ANCAQ ARTACAQ"

Azərbaycanın güclü və müasir ordusu 44 günlük Vətən müharibəsində düşməne gücsüz olduğunu və özge torpağında hökmranlığının bir gün sona yetəcəyini göstərmiş oldu. Təbii ki, ermənilər Azərbaycan ordusunun gücünü defələrlə görmüşdülər və nə vaxsa onların məğlub olmaları qaçılmaz idi. Ermənistan-Azərbaycan münaqişəsinin sülh yolu ilə həlli istiqamətində dövlət başçımız yorulmadan səylər göstərmiş, danışıqlar aparmış, regionda davamlı sülh, təhlükəsizlik və əməkdaşlıq mühitinin bərqərar olması, münaqişəsinin ədalətli həlli istiqamətində ardıcıl addımlar atmışdı. Münaqişənin həlli üçün hüquqi və siyasi addımlar beynəlxalq hüququn norma və prinsipləri, BMT Təhlükəsizlik Şurasının 822, 853, 874 və 884 sayılı qətnamələri, Avropada Təhlükəsizlik və Əməkdaşlıq Təşkilatı (ATƏT) və digər beynəlxalq təşkilatların müvafiq sənəd və qərarlarına əsaslanırdı. BMT Təhlükəsizlik Şurası düşmənçilik aktlarının dərhal dayandırılmasını, işğalçı qoşunların Azərbaycan Respublikasının bütün işğal edilmiş ərazilərindən dərhal, tam və qeyd-şərtsiz çıxarılmasını tələb etdi. Qətnamələrin heç biri Ermənistan tərəfindən yerinə yetirilmədi.

İşğal dövründə bütün erməni təcavüzkarları 30 ilə yaxın zamanda bütün əraziləri dağıtdı. Azərbaycan Prezidenti, Ali Baş Komandan İlham Əliyevin "Dəmir yumruq" əməliyyatı nəticəsində torpaqlarımız azad olundu və bu gün Zəfər çalmış Azərbaycan Qarabağın və Şərqi Zəngəzurun yenidən qurulması, insanların geri qayıtması mərhələsinə yaşayır. Azərbaycan Prezidenti İlham Əliyevin işğaldan azad olunan ərazilərimizə səfərləri və görülən işlərlə tanışlıq, yeni müəssisələrin açılışında iştirakı, eləcə də, təməllərin qoyulması sürətli quruculuq işlərinin təzahürüdür. Azərbaycan iqtisadi gücü, inkişafı böyük quruculuq işlərimizi sürətləndirir. "Biz bu torpaqlarda əbədi yaşayacağıq. Xalqımız, dövlətimiz müzəffər xalq və dövlət kimi əbədi yaşayacaq", - deyən Prezident bildirib ki, Azərbaycanın həm Cənubi Qafqazda möhkəmlənməsi, həm daha böyük coğrafiyada önəmli ölkəyə çevrilməsi prosesi bundan sonra da uğurla gedəcək. "Mən buna şübhə etmirəm, əminəm, bizim siyasətimiz bunu dikte edir, bizim potensialımız bunu göstərir. Bizim gücümüz - siyasi çəkimiz, iqtisadi qüdrətimiz, hərbi gücümüz ildən-ilə ancaq artacaq. Bunu mən tam əminliklə deyirəm".

Prezident İlham Əliyevin regionun yaşıl enerji zonasına çevrilməsi barədə qəti mövqeyinin nəticəsi kimi ölkə enerjisistemi tarixində ilk dəfə Qarabağ və Şərqi Zəngəzur regionları istismarda olan su elektrik stansiyaları hesabına ilin bütün fəsilərində xalis sıfır karbon emissiyalı bölgəyə çevrilib və elektrik enerjisi tələbatı tam həcmdə yaşıl enerji hesabına təmin edilir. Ümumilikdə isə bu günədək Qarabağda və Şərqi Zəngəzurda istismara verilən 270 meqavat gücündə 32 Su Elektrik Stansiyasında hava şəraitindən asılı olan digər bərpaulunan enerji mənbələrindən fərqli olaraq, 24 saat fasiləsiz yaşıl enerji istehsal edilir. Yaşıl enerji zonası konsepsiyasına uyğun olaraq tikilən "Sarıqışlaq" SES-də eyni vaxtda derivasiya borularının montajından, bünövrə işlərindən tutmuş maşın zalının tikilməsinə, açıq paylayıcının qurulmasına qədər bütün işlər tam normativ qaydalara uyğun həyata keçirilib. Flora və faunanın qorunması üçün xüsusi qurğular quraşdırılmaqla yaradılan baş suqəbuledicidən çıxan suyun 35 faizi çay məcrasında saxlanılmaqla derivasiya boruları çəkilib və borudan çıxan suyun itkisiz şəkildə çaya təkrar buraxılması təmin edilib.

Zümrüd BAYRAMOVA

Politoloq, Rusiya Federasiyası Hökuməti yanında Maliyyə Universitetinin filial direktoru Pavel Klaxkov "Moskva-Baku" portalına müsahibəsində ABŞ-da hakimiyyət dəyişikliyindən azacıq əvvəl Ermənistan və ABŞ arasında münasibətlərin strateji tərəfdaşlıq səviyyəsinin yaxınlaşmasını şərh edib.

-Ermənistanın xarici işlər naziri Ararat Mirzoyan və ABŞ dövlət katibi Entoni Blinken bu gün Vaşinqtonda strateji tərəfdaşlığa dair sənəd imzalayadı. Əvvəllər ikitərəfli münasibətlər strateji dialoq kimi səciyyələndirilirdi. Bu, Ermənistan hökumətinin bu yaxınlarda ölkənin Aİ-yə qəbulu prosesinə başlamaq üçün qanun layihəsini təsdiqləməsi ilə birlikdə nə deməkdir?

Pavel Klaxkov: "Ermənistan Titanikə aldığı biletini rəsmiləşdirir"

"Rusiya və Trampın komandası dünyanı daha sakit və təhlükəsiz etmək üçün danışıqlara hazırlaşarkən, Yerevan və Baydenin komandası Cənubi Qafqazı silkələyir"

- Mən bunu milli maraqlara xəyanət adlandırdım ki, çünki milli maraqlar Ermənistanın qonşuları ilə konstruktiv, müsbət münasibətlər qurmasından və bütün problemlə məsələləri hamı tərəfindən həllindən ibarət olmalıdır. İrəvanın ABŞ və Aİ ilə fəal yaxınlaşmasını bir dövlət kimi Ermənistan Respublikası üçün müsbət nəticə baxımından adekvat addım adlandırmaq olmaz. Və Ermənistan, ABŞ və Avropa İttifaqının Avrasiya təhlükəsizliyini pozmaq cəhdinin elementinə çevrilir. Axı Ermənistanla ABŞ arasında əməkdaşlıq hərbi komponenti də nəzərdə tutur. Və ikitərəfli münasibətlərin statusunun yüksəldilməsi həm də Amerika Birləşmiş Ştatlarının Ermənistan Respublikasına dəstəyinin artırılması deməkdir.

İrəvanın taktikası elədir ki, çox güman ki, Tramp özü Ermənistanı dəstəkləməyə heç bir önəm verməyə belə, yenə də sənədlər imzalanıb və yeni ABŞ hakimiyyəti, necə deyirlər, avtomatik olaraq Ermənistan hakimiyyəti ilə layihələri dəstəkləmək üçün maliyyə ayırmağa məcbur olacaq. Bu gün dünyaya Avrasiya təhlükəsizliyinin yeni sisteminin formalaşması astanasındadır. Bu və ya digər dərəcədə buna Donald Trampın ABŞ-da hakimiyyətə gəlməsi də təsir edə bilər. Təbii ki, Tramp global proseslərə, dünyadakı vəziyyətə Amerika təsirindən əl çəkməyəcək. Amma bu, şübhəsiz ki, Amerikanın xarici siyasət maraqlarını və taktikasını dəyişəcək. Onun gəlişi ilə Rusiya və ABŞ-ın Ukrayna ilə bağlı razılığa gələ bilmə şansı var. Bu isə Avrasiyada gərginliyin səviyyəsini xeyli azaldacaq. Avrasiya təhlükəsizliyi ilə bağlı da eyni razılışmalar əldə edilməlidir.

Rusiya və Trampın komandası artıq be-

lə danışıqlara hazırlaşır. Və elə bu məqamda, biz dünyada vəziyyəti düzəltməyə çalışdığımız bir vaxtda Ermənistan rəsmiləri artıq aylardır ki, "solmaqda olan çiçək" adlanan şeydən bir parça qoparmaq üçün ABŞ-a səfər edirlər. Dekabrın əvvəlində Ermənistanın müdafiə naziri Pentaqona səfər edib. İndi Ermənistan XİN rəhbəri ABŞ dövlət katibi ilə strateji tərəfdaşlıq müqaviləsi imzalayıb. Və bu, Donald Trampın andıçmə mərasimində bir neçə gün qalmışdır. Bu göstəricidir. İrəvan ABŞ-da yeni hökumətin gəlişinə qədər təhlükəsiz oynayır. Axı Tramp, çox güman ki, Ermənistanı o qədər "təəssüratlandırmayacaq", daha doğrusu, Bayden administrasiyasının, can atdığı kimi ondan Ru-

siyaya qarşı istifadə etməyəcək.

Ermənistan hara, ABŞ, Aİ hara, soruşmaq istəyirəm?! İrəvan coğrafi və tarixi məntiqə tamamilə məhəl qoymur. Bu cür itifaqlar effektiv ola bilməz. Uğursuzluğa məhkum olan bir şeyi niyə etmək lazımdır? Ermənistan xalqına Qərblə yaxınlaşmaqdan heç bir fayda olmayacaq. Ermənistan hakimiyyəti dövləti sözün əsl mənasında qurban verir, onu qurban verilə biləcək bir şey statusuna qoyur.

- Son günlər Rusiya siyasətçiləri Ermənistanın Aİ ilə yaxınlaşma istiqamətində atdığı addımları Ukrayna ssenarisi ilə, eləcə də Titanikə bilet almaqla müqayisə edirlər...

-Ermənistanın Aİ-də heç bir perspektivi

yoxdur. Heç kim Ermənistanı Aİ-yə qəbul etməyəcək. Orada heç kimə lazım deyil. Avropa İttifaqının özü də müxtəlif növ ciddi problemlər yaşayır. Avropa İttifaqından uzaq olan Ermənistan ona qoşulmaq istədiyini hər yerdə təntənəli şəkildə bəyan edir. Bu, şübhəsiz ki, Ermənistanda Qərbin maliyyəsi ilə oturan qüvvələrin oyunudur. Yaxşı, şüurlu siyasətçilər belə şeylər edə bilməzlər.

Ermənistan üçün Qərblə yaxınlaşma vəziyyəti çox güman ki, elə inkişaf edəcək ki, Aİİ, MDB məkanında iqtisadi imkanlarını itirəcək və ölkənin Aİ-də inkişafı üçün heçqədən əhəmiyyətli heç nə əldə etməyəcək. Heç kim sadəcə nəşə təklif etməyəcək. Belə olan halda Ermənistanı bütün cəhətlərdə məğlubiyyət və dövlətçiliyinin süqutu gözləyir. Bu gün Sergey Lavrov sadəcə olaraq bəyan etdi ki, Ermənistan qonşuları ilə münasibətləri inkişaf etdirsə, daha yaxşı olardı.

Tərcümə - Elçin Bayramlı

NATO Baltik dənizində Alyansa tabe olan ikinci anti-Rusiya təşkilatı yaradır. Bu addım Rusiya "kölgə donanması"nın hərəkətlərinə cavab olaraq yerləşdirilib - lakin bu, hələ görünməzdən əvvəl planlaşdırılıb. Bu barədə Junge Welt yazır. NATO, güman ki, infrastrukturun təhlükəsizliyini təmin etmək üçün Baltik dənizinin şərqinə hərbi dəniz qüvvələri göndərəcək. Bu gün Helsinkidə Almaniyə kansleri Olaf Şolzun iştirak edəcəyi NATO-nun Baltik dənizi ölkələrinin təhlükəsizliyinə dair sammiti keçiriləcək.

Şimali Atlantika Alyansı Baltik dənizində hərbi fəaliyyətini genişləndirir. Müvafiq razılığa ötən il dekabrın 30-da Brüsseldə əldə olundu. Bu qərara səbəb dekabrın 25-də Finlandiya və Estoniya arasında keçən sualtı kabellərin bilərəkdən zədələnməsi və buna Kuk adalarının bayrağı altında üzən Eagle S tankerinin səbəb olduğu iddia edildi. Gəmi BƏƏ-də qeydiyyatdan keçmiş Karavella gəmiçilik şirkəti tərəfindən idarə olunur. Finlandiyanın detektiv agentlikləri araşdırmaçılarının nəticələrini hələ dərc etməyiblər.

Rusiyaya qarşı ikinci təşkilat yaradılır

Bununla belə, NATO-nun döyüş maşını artıq fəaliyyətdədir. Finlandiyanın xarici işlər naziri Elina Valtonen cümə günü alyansın gəmilərinin yerləşdirildiyini elan edib və NATO-nun daha geniş iştirakının sakitləşdirici və sabitləşdirici təsir göstərəcəyini söyləyib. Şənbə günü NATO-nun daimi minaaxtaran bölməsinin ilk iki gəmisi Kieldən Baltik dənizinə yola düşüb. Bazar günü İsveçin baş naziri Ulf Kristersson ölkəsinin üç döyüş gəmisi və bir müşahidə təyyarəsi təqdim edəcəyini açıqlamışdı. DPA agentliyinin məlumatına görə, alyansın əməliyyatında ümumilikdə on gəmi iştirak edəcək.

Cümə günü Müdafiə naziri Boris Pistorius Aşağı Saksoniyanın Nordholz şəhərinə səfəri zamanı Almaniyanın da NATO-nun Baltik dənizində mövcudluğunu genişləndirmək əməliyyatında iştirak edəcəyini açıqlayıb. Müdafiə departamentinin rəhbəri izah edib: "Biz bilirik ki, Rusiya Qərb ölkələrinə qar-

şı hibrid hücumlar həyata keçirir". Buna cavab olaraq alyans tərribat və dağıntılara dözməyəcəyinə dair açıq siqnal göndərir. Təfərrüatlar NATO üzvləri arasında razılışdırılacaq; Almaniya da "əhəmiyyətli töhfə" verəcək.

Çox güman ki, əlavə qərarlar veriləcək. Baltik dənizi ilə həmsərhəd olan bir neçə ölkə Finlandiyada keçiriləcək sammitdə təhlükəsizlik məsələlərini müzakirə etmək istəyir. Finlandiya prezidenti Aleksandr

Stubbin ofisi Finlandiya dövlətinin başçısı və Estoniyanın baş naziri Kristen Michalin himayəsi altında görüşün keçiriləcəyini elan edib. Onun iştirakçıları arasında Almaniya kansleri Olaf Şolz, NATO-nun baş katibi Mark Rutte, Aİ Komissiyasının vitse-prezidenti Henna Virkkunen, həmçinin Danimarka, Latviya, Litva, Polşa və İsveçin dövlət və hökumət başçıları var.

Beləliklə, Baltik dənizi regionunda birbaşa Rusiyaya qarşı yö-

nəmiş ikinci NATO-ya tabe təşkilat yaradılır. 2018-ci ildən bəri on dövlətdən ibarət Birgə Ekspedisiya Qüvvəsi fəaliyyət göstərir, qoşunları çəkirdirmə və sürətli cavab tədbirləri ilə təmin edir. Qrupa beş Skandinaviya ölkəsindən əlavə, üç Baltikyanı ölkə və Böyük Britaniyanın rəhbərlik etdiyi Hollandiya daxildir - NATO jarqonunda "çərçivə ölkəsi". Almaniya və İtaliya digər sahələrdə "aparıcı ölkələr" kimi çıxış edirlər.

Alyans hazırda La-Manş boğazından (Şimal dənizi və Şimali Atlantika vasitəsilə) Baltik dənizinə qədər dəniz müşahidə missiyalarını əlaqələndirir. Yanvarın 6-da Böyük Britaniyanın müdafiə naziri Con Healey elan etdi ki, Birgə Ekspedisiya Qüvvələri Baltik dənizində kritik infrastrukturun monitorinqini gücləndirəcək. Onun sözlərinə görə, yuxarıda adı çəkilən ölkələr gəmiləri izləmək və riskləri qiymətləndirmək üçün süni intellekt texnologiyalarından istifadə edən Nordic Warden əməliyyatına başlayıb. Birgə Ekspedisiya Qüvvələrinin hərəkətləri "NATO-nun mövcud və planlaşdırılan cavablarını" gücləndirir. Göründüyü kimi, "əks tədbirlər" hələ Rusiya "kölgə donanması" görünməzdən əvvəl planlaşdırılıb. 25 dekabr hərəkət etmək vaxtı idi.

V.VƏLİYEV

Qalma Müşfiqin yanında, təhlükəlidir!

Müğənni Türkanın "Qal, sənə qurban" mahnısını təəssüf ki, dörd ay sonra dinləməli oldum və bu mahnıya çəkilən klipi izlədim.

Çox təəssüf etdim. Ona görə ki, bu mahnıya münasibət bildirməkdə dörd ay gecikmişəm. Vaxtında bu mahnı haqqında sözümlü deməyim mənim bir azərbaycanlı, həm də jurnalist kimi borcum idi. Deməsək, axı özümüz yanacaq. Deməsək, bir də gözümlü açanda görəcəyik ki, milli-mənavi dəyərlərimiz əlimizdən elə uçub gedib ki, yerində heç nə qalmayıb.

Bayağı mahnılar yəqin ona görə qarşıma gec-gec çıxır ki, onlara nifrət edir və elə bu səbəbdən də maraqlanmıram. Sağ olsun, bu mahnını mənə göstərən bir gənc qızımız. İnanın, dinlədikcə və tamaşa etdikcə, az qaldı, bağrım çatlasın. Dedim, Allah, mən nə eşidirəm, nə görürəm?..

Gözəl və dəyərli müğənnilərimizin ifasında illərdir, səslənən, səsləndikcə də qəlbləri fəth edən bu mahnı bu dəfə "remiks" formasına salınıb. Yeni dövrün "yeniliyinə" tuş gəlib. Yaxşı, nə etməli, tuş gəlib də. Sonra nə baş verir? Sonra vaxtilə bizim melodiya üzərində yazılmış türk mahnısı daxil olur araya: "onda, bunda, sundadır, şunda, bunda, ondadır. Mavi boncuk kimdeyse, benim gözüm ondadır".

Buyurun, yarı Azərbaycan yarı türk dilində yeni bir mahnı dinləyirik: bayağı, aidiyyatsız. Dinləməyinə dinləyək. Elələri var ki, bunu elə bəyənib ki, yerdən göyəcəm. Bəyənənlər ey, nə deyə bilərəm? Hər kəsin öz zövqü var.

Lakin bəyənən, bəyənməyən, mahnını dinləməyi özünə rəva bilən, bilməyən hər kəsə belə bir sual verim, başı çıxan, bu məsələni anlayan mənə izah etsin görək, bu müğənni nə üçün təhlükə zəncirinin içərisinə düşüb klipdə? Yoxsa bu da onun repressiya illərini öz ələmində təsvir etməsidir?

Yox, əgər, bu, başqa bir mənəni özündə ehtiva edirsə, deyin biz də bilək. Nə üçün müğənni "sarı təhlükə" içərisindədir? Bu təhlükənin içərisində isə "Sən Müşfiqin yanında qalın, sənə qurban, istərsən bu canımı alğın, sənə qurban" deyir.

Görəsən bu ideya kimin təxəyyülünün məhsuludur? Qərribə fikirləşib, qərribə tapıb... Eynilə bugünkü sosial şəbəkə və "şoubiznes" bayağılıqları ilə ayaqlaşan bir ideyadır, deyilməyib?

Vallah, "Tarixi-nadiri"ni yarıyadək oxumuşam misalı olmasın, axı bu məsələnin nə olduğunu anlaya bilmədim? Anlayan varsa, mahnı ilə bu təhlükənin nə aidiyyəti olduğundan başı çıxan varsa, bizə də desin. Əslində isə indiki dövrdə belə "reytingçiklər" yığmağa çalışan müğənnilərdən bundan başqa nə isə gözləmək olarmı?

Çox təəssüf edirəm ki, bizim görkəmli şairimizin yazdığı, adının çəkildiyi bir mahnı bu cür "müasirliyə" məruz qalıb və ona belə bir bayağı "klipçik" çəkilib. Çox təəssüf...

Bəli, qalmanın Müşfiqin yanında: bu, Müşfiq üçün təhlükəlidir, ona görə ki, onu belə bayağı ifa edirsiniz. Özünüz üçün təhlükəlidir, ona görə ki, bax, beləcə biabır olursunuz.

Qulaq asdıqca mahnıya, deyirəm ki, ay

Müşfiq, sənə eğer bir az taleyin, bəxtin olsaydı, yaşayardın bu dünyada, görürdün dünyanın gözəlliklərini, bu həyatdan doyardın. Heyf sənədən ki, ədalətinlə, xalqını müstəqil, xoşbəxt görmək arzusu ilə özünü 30 yaşlarında puç etdin. Nə sevgindən doydun, nə övlad sahibi oldun. Nakam yaşadın bu həyatı. Heyf sənədən.

Nələr yazıb qoyub getdin... Hər biri bir ürək döyüntüsü, hər biri poeziyamızın şah əsəri. Hər birindən o qanlı-qadalı illərin qoxusu gəlir. Nakam talenin, ayrılığın, yar həsrətinin, dünyadan incikliyin qəmgin notlarına köklənib hər biri.

Elə bir poeziya qoyub getmişən ki, indi gənclər o şerlərlə bir-birinin ürəyini, qəlbini bəzəyir. Sən qəlblərin şairisən, şeirlərinin hər misrası, hər bendi bir insan zəkasının nəyə qadir olduğundan xəbər verir. İllərdir, dillərdə, nəğmələrdəsən. Səni müğənni, xanəndələrimiz elə ifa ediblər ki, hər dəfə qulaq asanda o an yenidən sənənin repressiya qurbanı olduğunu, nakam taleyini xatırlamışıq, yamışıq.

Baxın, görün, bizim bu gözəllikdə mahnılarımızı nə günə qoyurlar? Ay insanlar, niyə susursunuz, münasibət bildirin, sabah gec olacaq. Gündə bir dəyərimizi itiririk. Sabah isə, bax, bu müğənnilər oxuyacaq ki, "əllərim boş-boş"... Onlara nə var ki, sadəcə oxuyacaqlar, əlləri boş qalan isə bizlər olacağıq.

Mətanət Məmmədova

"Qardaş ölkənin atdığı addımları yaxından izləyir və dəstəkləyirik"

TÜRK POLİTOLOQ DANIŞDI

Məlumdur ki, yanvarın 13-də Əbu-Dabidə Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyevin Birləşmiş Ərəb Əmirliklərinin Prezidenti Şeyx Məhəmməd bin Zayed Al Nəhyan ilə görüşü olub. Görüşdə Birləşmiş Ərəb Əmirliklərinin Prezidenti 2024-cü ildə Azərbaycana rəsmi və COP29 ilə bağlı səfərlərini, bu səfərlər çərçivəsində dövlətimizin başçısı ilə keçirdiyi görüşləri və aparılmış müzakirələri məmnunluqla xatırlayıb. Söhbət zamanı ikitərəfli, regional, qlobal, həmçinin qarşılıqlı maraq doğuran məsələlər ətrafında fikir mübadiləsi aparılıb. SİA mövzu ilə bağlı türk politoloq Hakan Aktürkün fikirlərini öyrənib.

Onun sözlərinə görə, Əbu-Dabidə Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyev və Birləşmiş Ərəb Əmirliklərinin Prezidenti Şeyx Məhəmməd bin Zayed Al Nəhyan görüş zamanı 11-22 noyabr 2024-cü il tarixlərində Bakıda keçirilən BMT-nin İqlim Dəyişmələri üzrə Çərçivə Konvensiyasının Tərəflər Konfransı (COP29) haqqında məlumat mübadiləsi aparıb: "Qlobal və struktur dəyişikliklərinin baş verdiyi bu günlərdə İlham Əliyev regionda sülhün və əmin-amanlığın olduğunu bu səfərlə açıq şəkildə göstərdi".

Hakan Aktürk sözlərinə belə davam edib: "Görüşdə, həmçinin, BƏƏ-nin Azərbaycanda bərpa olunan enerjiyə sərmayə qoyuluşunun detalları müzakirə olunub. Səfər Azərbaycan Prezidenti İlham Əliyevin Birləşmiş Ərəb Əmirliklərinə işgüzar səfəridir. Bu səfər iki ölkə arasında iqtisadi əlaqələri və əməkdaşlığı inkişaf etdirmək məqsədi daşıyır. Prezident İlham Əliyev səfər çərçivəsində müxtəlif rəsmi görüşlər keçirib və iki ölkə arasında strateji tərəfdaşlığın daha da möhkəmləndirilməsini hədəfləyib. Bu səfər Azərbaycanın regionda iqtisadi inkişafına töhfə verəcək mühüm layihələri müzakirə etmək imkanı verir".

Son olaraq Hakan Aktürk "Qardaş ölkənin atdığı addımları yaxından izləyir və dəstəkləyirik" dedi.

Ayşən Vəli

Nəzrin Mansurlunun ölümünə səbəb olanları hansı cəza gözləyir?

AYDINLIQ GƏTİRİLDİ

"Həkim səhlənkarlığı tibbi işçi tərəfindən qərəzli şəkildə öz üzərinə düşən vəzifələrin icra edilməsinə görə ona müraciət edən şəxsin zərər yetirilməsidir". Bu sözləri SİA-ya açıqlamasında Hüquqi-Sosial Yardım və Maarifləndirmə İctimai Birliyinin sədri Fariz Əkbərov deyib. Onun sözlərinə görə, estetik cərrahiyyə inanılmaz dərəcədə inkişaf etsə belə, hər zaman təhlükəlidir: "Çünki mütəxəssislər dəfələrlə bildirirlər ki, istənilən cərrahiyyə əməliyyatının ölüm riski var. Ən çox müraciət edilən plastik əməliyyat isə "rinoplastik" əməliyyatıdır. Sonrakı sırada üz cizgilərinin dəyişdirilməsi, o cümlədən qırıqların açılması, üzün və göz qapaqlarının dartılmasıdır. Liposaksiya, bel, yan, qarın, əl, boyun və digər hissələrdəki artıq piylər üçün nəzərdə tutulan əməliyyat növü də dünyada geniş yayılmağa başlayıb. Bu əməliyyat isə ilk dəfə 20 il əvvəl Fransada yaranıb. Həkim səhlənkarlığı ilə bağlı məhkəmələrdə mülki və cinayət işlərinin sayı xeyli dərəcədə artmışdır. Bəzi həkimlərin fəaliyyətinə şərait yaranan tibb müəssisələri və klinikaların özləri də məsuliyyət daşıyır. Belə ki, İnzibati Xətalər Məcəlləsinin 215.4-cü maddəsinə əsasən, qanunvericiliyə uyğun olaraq sertifikatı olmayan şəxslərin (işçilərin) praktik tibb və əcazılıq fəaliyyətinə buraxılmasına görə - vəzifəli şəxslər səkkiz yüz manatdan min manatadək məbləğdə, hüquqi şəxslər altı min manatdan səkkiz min manatadək məbləğdə cərimə edilir. Əməliyyatı qanunsuz icra edən həkim isə xəsarətin dərəcəsindən Cinayət Məcəlləsinin müvafiq maddələrinə uyğun şəkildə cinayət məsuliyyəti daşıyır". Həkim işində baş vermiş səhlənkarlığa görə Azərbaycan Respublikasının Cinayət Məcəlləsinin 314-cü maddəsi ilə məsuliyyət daşıyır:

314.1. Səhlənkarlıq, yəni vəzifəli şəxsin işə vicdansız və ya laqeyd münasibəti nəticəsində öz xidməti vəzifəsini yerinə yetirməməsi və ya lazımı qaydada yerinə yetirməməsifiziki və ya hüquqi şəxslərin hüquqlarına və qanuni mənafələrinə və ya dövlətin və ya cəmiyyətin qanunla qorunan mənafələrinə mühüm zərər vurulmasına səbəb olduqda: 1500 manatdan 3000 manatadək miqdarda cərimə və ya 240 saatdan 460 saatadək ictimai işlər və ya 2 ilədək müddətə islah işləri və ya 2 ilədək müddətə azadlığın məhdudlaşdırılması və ya 6 ayadək müddətə azadlıqdan məhrum etmə ilə cəzalandırılır.

314.2. Eyni əməllər ehtiyatsızlıqdan zərərçəkmiş şəxsin ölümünə və ya digər ağır nəticələrə səbəb olduqda: 2 ildən 5 ilədək müddətə azadlığın məhdudlaşdırılması və ya 5 ilədək müddətə azadlıqdan məhrum etmə ilə cəzalandırılır.

314.3. Məcəllənin 314.1-ci maddəsində nəzərdə tutulmuş əməllər ehtiyatsızlıqdan 2 və daha çox şəxsin ölümünə səbəb olduqda: 3 ildən 7 ilədək müddətə azadlıqdan məhrum etmə ilə cəzalandırılır".

Ayşən Vəli

- Səlis danışmaq tərzini necə olmalıdır? Bunun kateqoriyaları varmı?

- Bu sualın altında çoxlu cavablar yatır. Biz kiməsə qulaq asanda bütün diqqətimizi ona yönəldə biliriksə, dediyi sözləri, davranışları, səsi bizi qıcıqlandırmırsa, dediklərindən nəyisə öyrəniriksə bu artıq özündə səlis danışmaq adlına bilər. Bir çox adam tədbirlərdə, o cümlədən rəsmi iclaslarda və yaxud da ki mükafatlandırma mərasimində, ya da ki el şənliklərində, dostları arasında, həmkarları arasında öz müdiri ilə və s. hər zaman danışır. Amma özü də fərqi var ki, burada bir sıxıntı var. Sadəcə olaraq insan fərqi vardıqının ardınca düşür. Sıxıntı varsa mən bunu necə həll edə bilərəm? Bu halımın daha yaxşı variantı necə ola bilər? Bəzi adamlar bu barədə düşünmürlər.

Əgər ağız aparatında hər hansı bir problem yoxdursa istənilən insanın nitqi həтта ən yaşlı vaxtında belə dəyişə bilər. Aparatda problem deyəndə mən daha çox anadangəlmə məsələləri nəzərdə tuturam. Hal-hazırda mənim dişlərimdə metal breket var. Mən danışmaq üçün ağızımı yaxşı açmıram, çünki məni incidir. Bu özlüyündə bir qədər ağızda tənbellik yaradır. Amma bəzi insanlar da heç bir problem olmadan ağızını açmır. Bu da özlüyündə nitq qüsurlarına gətirib çıxarır.

Görürsünüz ki adam çıxış edir. Amma heç nə eşidilmir və burun səsinə gətirib çıxarır. İstər-istəməz qulaq asan insanların diqqəti yayınır. O ya telefonla məşğul olur, ya yerə-göyə baxır, ya saata baxır ki, görsün nə vaxt qurtaracaq, ya da yuxulayır.

Ümumiyyətlə, indiki dövrdə bu qədər informasiya bolluğunun içində bir insanın diqqətini 2-3 dəqiqədən artıq özündə saxlamaq çox çətindir. Buna görə də həm çıxışa yaxşıca hazırlaşmaq lazımdır, həm sənətin verdiyin məlumatlar standart olmamalıdır, bir yenilik olmalıdır, həm də o qədər gözəl danışılmalıdır ki, əlində olan bir növ ərzaqdan yaxşı yemək bişirib o müştəriyə təqdim etməyi bacarasın.

- Yəqin ki mütəmadi müşahidə edirsiniz və sizin də akademiya da bu barədə müraciət edənlər olur. Görürsünüz müraciət edənin tələffüzündə heç bir problem yoxdur, gözəl axıcı natiqlik sənətinə malikdir, səlis danışır. Bəs, bu nədən yaranır? Yəni doğuşdan, hər hansı bir kitab oxumaqdan, yoxsa başqa amillərdən irəli gəlir?

- Bəzən deyirlər ki, bu bir fitri istedaddır. Əgər ata-ana yaxşı danışsın, övlad da yaxşı danışa bilər. Həm razıyam, həm də yox. Genetika hansı halda işə yaraya bilər? Doğrudan da ata-ananın bu mövzuda əla bacarıqları var. İndi onlara da keçmiş ola bilər və ya özlərini inkişaf etdiriblər. Xülasə uşaq dünyaya gələndə artıq nitq cəhətdən hazır valideyn görür, onların yanında böyüyürsə, eşidirsə, ünsiyyət qurursa o uşağa həmin bacarıq keçə bilər. Yox, deyək ki, genetik cəhətdən nitqi nəzərə alırıqsa hər şey qaydasındadır. Amma hansısa məsələyə görə bu uşaq doğulduqdan sonra başqa bir adama verilir. O adam da uşaqla ünsiyyət qurur və ya onun özünün nitqində problem var. Deməli bu uşaq necə danışacaq? Yanında böyüdüüyü adam kimi. O səbəbdən deyirəm ki, genetik həm rol oynayır, həm də yox.

Bir insanın əgər üstündə xüsusi təlim keçirilməyibsə, fitri-istedadı varsa bu birbaşa valideynlə və ya yanında böyüdüüyü adamlarla əlaqədardır. Məsələn, ehlə insanlar var ki, nə-

Səlis danışmaq tərzini necə olmalıdır?

Diksiya Akademiyasının rəhbəri, natiqlik üzrə təlimçi Cəlalə Nərezoğlunun SİA-ya verdiyi müsahibəsini təqdim edirik:

nəsi ilə böyüyüb. Amma keçmiş nənələr. İndiki nənələr inanmıram ki, əvvəlki kimi nağıl danışsın, bayatı desin. Nənəm eyni hadisəni yüz dəfə danışdı. Nə bilim qız vaxtımda belə bir şey olmuşdu. O qədər maraqlı danışdı və fərqli kəlmələrdən istifadə edirdi. Uşaqlar dili qrammatika ilə öyrənmirlər. Çağadır, körpədir eşidir və onları assosiasiya edirlər. Tutaq ki, biz ona bu stəkanı uzadı deyirik ki, su iç. O sadəcə olaraq hərəkətdən, bu anki tələbatından başa düşür ki iç prosesdir, bu da bir nəsnədir, stəkandır içində su var. Yeni oturub dənə-dənə ona izah etmirik ki, nəyi nə üçün dedim.

Belə bir maraqlı faktı sizə deyəcəm. Deməli, mənim bir yaxın qohumum var, iş xanıdır. Onun anası çox susqun təbiətli biridir. Həтта qohumlar sırf bu cəhətinə görə o qadını sevmirlər. Təbii ki özlüyündə yaxşı insan ola bilər. O belə istəyir və danışmaq arasına yoxdur. İş qadınıdır. Uşağını dünyaya gətirdikdən sonra dayələrə etibar etmədiyi üçün o uşağı öz anasına verir. Özü işdən axşam saat 9-da qayıdır. Uşaq artıq yatmış olur, səhər tezdən çıxır uşaq bütün günü nənəylə qalır. Təsəvvür edin ki, uşaq 4 yaşına keçmişdi, danışa bilmirdi. Mənim oğlum 9 aylığında artıq 13 kəlmə bilirdi, 1 yaş 2-3 aylığında normal cümlələr qururdu. Ola bilsin ki, "R" hərfini təmiz demirdi. Amma ifadə edə bildirdi. Sonra mən məsləhət gördüm ki, uşağı ən azından baxçaya qoy. Baxçaya da etibar etmirdi. Təsəvvür edin ki, uşaq baxçaya getdi və bir aydan sonra danışmağa başladı. Mən valideynlərə tövsiyə edərdim ki, əvvəllər özləri yaxşı danışsınlar, ikincisi uşağın yanında nə dediklərinə fikir versinlər. Arqodur, vulqar sözlərdir, varvarizməldir, küçə danışığıdır, o cümlədən söyüşlərdir. Nə deyirsinizsə, uşaq onların hamısını süngər kimi özünə hopdurur. Sonra deməyin ki, mən buna belə tərbiyə verməmişdim, sonra mənəndən oldu mənə oxşamadı. Belə ifadələrin heç bir yeri yoxdur. Bu məsələ hamımız bilir ki, uşaq evin güzgüsüdür. Səndən öyrənməyib, babasından öyrənib, babasından öyrənməyib dayısından, əmisindən öyrənib. Hər kimlə mütəmadi olaraq ünsiyyətdədirsə, onun nitqi o adamın danışığına məruz qalır.

Bir də ki uşaqlarına çalışsınlar gecələr nağıl oxusunlar, sonra uşağa cavabı hə, yox olan suallar verməsinlər. Normal şəkildə oturub onlarla ünsiyyət qursunlar. Tutaq ki, uşaq bir şəkil çəkib. Bu ünsiyyət qurmaq üçün əla vasitədir. Gətirib ki, "Bax gör nə qəşəng şəkil çəkmişəm". Sən əlində telefonla "hə mənim balam", "hə ağıllı balam", "afərin sənə" deməklə bu uşağı əslində bir qələm kimi ortadan sındırırsan. Həm qəlbi qırılır, həm də ki onun daha marağında olmur ki,

gəlib növbəti uğurlarını sənənlə bölüşüb söhbət etsin. Uşaqla nə qədər çox söhbət edirsənizsə, ona özünü ifadə imkanı qazandırırırsınız. Sabah uşaq baxçada da, orta məktəbdə də, ali məktəbdə də, iş yerində də lider olacaq, həmişə seçiləcək.

- Bugün yazılı, yoxsa şifahi nitqdə problemlər daha çoxdur?

- Mən keçən dəfə müsahibələrimin birində dedim, həтта bununla bağlı bir video çağırış etməyi də düşünürəm. 11 il məktəbə getmiş 10-larla ayaqqabı cırmış, neçə çantayı köhnəlmiş, yarıac- yarıtıx bir şəkildə səhər yuxudan gözünü ovuşdura-ovuşdura güc-bəla ilə oyanıb dərse getmiş uşaqlar 11-ci ilin sonunda baxın görün həqiqətən əzbərləməmək şərtlə 11 təməl orfoqrafiya və orfoepiya qaydasını bilirimi? Niyə əzbərləməyin altını xətlədim? Məsələn, gedir testə yaxşı cavab verir, həтта 700 bal toplayan uşaqlar olur, 2 ay keçir unudur. Mən ondan danışmıram, qalıcı qavramaq və hər zaman əmək etmək şərtlə öyrəndikləri qaydalardan danışmıram. Əgər siz 11-ci sinfi bitirmiş 100 şagirdə imla desəz, inanın ki, 99-da problem olacaq. Bəlkə biri bir istisna çıxar. Azərbaycan dili yazıldığı kimi danışılan, oxunan dil deyil.

- Siz bu problemin kökünü nədə görürsünüz? Yəni bu təhsildəmi problemdir, orta məktəbdəmi başlayır, yoxsa valideyn günahıdır?

- Təməli evdə qoyulmuşdur, davamı baxçada gəldi. Zətən biz özümüz də evdə valideyn kimi yenə cəmiyyətin bir üzvü, baxçada müəllimlik cəmiyyətin üzvüyük. Bütün cəsarətimlə və səmimiyyətimlə deyə bilərəm ki, 100 müəllim bununla bağlı imtahan versin. Onların arasından səlis danışan, şagirdi, tələbəni yormayan, ələlxüsus da necə ünsiyyət qurduğuna çox diqqət edən, işin psixoloji və pedaqoji tərəflərini bilən müəllim seçiriksə, o 100 müəllimdən neçəsi məqbul sayıla bilər. Məncə çox az bir qismi. Müəllimlər özləri də ləhcəylə danışsınlar, özlərinin də səs tonunda, söz ehtiyatında problem var. Bəzən mən baxıram bir çox müəllimlərlə ünsiyyətdə oluram. Görürəm ki, adam nitq mədəniyyətinin əsaslarını və ya Azərbaycan dili dərslərini tədris edir, heyret içində qalırım ki, axı özü nitq mədəniyyətinə çox da sahib deyil və ya Azərbaycan dilinin dərinliklərini bilmir. Fərqi yoxdur hansı fənnin müəllimisin. Sən şagirdə, tələbəyə nəyi isə satırsan? Yeni məlumatı satırsan. Söhbət pul qarşılığında aldım-verdim xidmətlərindən gəlir. Puldan söhbət gədirsə, zətən sənənin funksiyası orada kimisə öyrətməkdir. Ayın sonunda maaş alır-

san. Satmaq deyəndə 2 stəkan qoymuşam. İkisində də eyni su var. Bir stəkani çirkəlidir, digəri isə bülürdür, tərtemizdir. Buna 1 manat təyin etmişəm çirkəliyə, təmiz olana 5 manat. Kiminsə imkanı varsa gəlib o 5 manatlıq alacaq. Halbuki onun içindəki suyla digərinin tərkibi eyni idi. Şagird və tələbə də belədir. Eyni fəndir. Məsələn səhifə 53. Tutaq ki bugün filan dərsi keçirik. İki fərqli otaqda yenə də iki fərqli müəllim onu tədris eləsin. Birinə şagirdlər maraqla qulaq asacaqlar, digərinə isə səsi, sözü, mimikası, ümumi enerjisi, xitabları hamısı qaydasında yüksək səviyyədedir. Digərində isə ağız tənbelliyi var, tünd məcaz üz var, aşağı səs tonu var. Şagird yorulur, o artıq "mən bugünkü dərslərdən nə öyrəndim?", "öz süngərimə nə hopdurdum?" haqqında düşünür. Deyir "ay Allah bu nə vaxt qurtaracaq və mən tənəffüsə çıxacağam?".

- Bugünkü gənclik daha çox "Ok", "Sorry", "Please" sözlərindən istifadə edir. Yəni bu bir növ müasirlikdir, yoxsa qlamur danışmaq tərzinə söykənir?

- "Qlamur" sözü əslində lüğətə düşməyib. Amma ki çox işlək ifadədir. Onsuz da bizim lüğətimiz təmiz türk sözlərindən ibarət deyil. Bu çox normaldır. Bütün dillərdə başqa dillərdən alınmış sözlər mütələq var. Qlamur sözü də işləkdir.

Mən sizə deyim ki, nəinki gənclər, həтта yaşlı adamlar da bundan istifadə edirlər. Rəsmi "Facebook" səhifəmdə bir yaşlı taksisi sürücüsü ilə olan yazışmamı "screen" edib paylaşmışdım. "Screen" sözünü yeri gəlmişkən lüğətə salıblar. Sevimli dayının adını orada gizlətməmişdim. Yazıram ki, filankəs dayı ... uzun-uzun yazmışam. Sabah mənim işim olduğuna görə zəhmət olmasa oğlumu filan saatda siz götürə bilərsinizmi? Orada turniketinin yanında dayanmaq lazımdır. Oğlum yaşılı gödəkçə geyinib. Uzun bir mesaj yazmışam. Dayı oxuyub salamsız, filansız bir dənə "ok" yazmışdı. Mən düşünürəm ki, bir "ok" yazmaqla o dili sevmir. Amma təbii ki qarşı tərəfi nəzərə almaq lazımdır. "Okey" sözü bizim lüğətimizdə yoxdur. Şəxsən mən heç bir zaman yazmamışam. Mütəxəssis olmasaydım da yazmayacaqdım. Mən öz tərzinə hörmət etməyi tərcih edirəm, yəni seçirəm. Bu sənətin tərzidir. Yəni "ok" yazırsansa bu səliqəsiz danışığıdır. "Salam", ya da "hər vaxtınız xeyir olsun", "mən sizi başa düşdüm", "yaxşı edə-rəm" və yaxud nəyə görə etməyəm. Bizim yazdığımız və danışdığımız haqqımızda fikir formalaşdırır.

O vaxt yadımdadır ki, mən evdə kitab şkafini tökdüm, səliqəyə saldım, yerinə yığanda bir kitab tapdım. Kitabı aparıb atamın yanına gətdim. Dedim ata bu nədən bəhs edir. O oxudu, rus dilində idi. Kitabın adı belədir: Yediynin üzünə çıxır. Sağlam qidalanmadan bəhs edirdi. Təsəvvür edin 50-ci illərin nəşri idi. Yediynin üzünə çıxır, düşündüyün dilinə gəlir. Sən necə bir insansan? Nitqin, danışığın, üslubun sənə dərhal ələ verir. Əgər sən bunu bir müddət ört-basdır etmək istəyirsənsə, maska taxırsansa ola bilər kimisə aldada bilərsən. Amma ilk emosional anında orada bir çat yaranır və əsl həqiqət çölə doğru süzülür. Əgər sən hər zaman mədəni insan kimi görünmək istəyirsənsə, evdə öz həyat yoldaşını, ya da uşaqlarını söylə-sənsə, acı sözlər deyirsənsə həqiqət budur. O biri maskalanmaqdır. Mən mövlanənin bir sözünü çox sevirəm. Deyir, ya olduğun kimi görün, ya da göründüyün kimi ol.

Ayşən Vəli

Bu gün babalardan danışaq. Və bugünkü babalarla dünənkiləri, dünənkilərlə də keçmişdəkiləri müqayisə edək. Müqayisə edək, görək, bugünkü babaların babasının babasından nə qalmışdı, onlar öz nəvələrinə nəyi verə bilmişdilər? Babamızın bizə yaşaması necə idi? Və onların nəvəsi olan bugünkü babalar nəvələri ilə münasibətlərini necə qururlar? Beləliklə, keçmişdən bu günə yola çıxaraq ayrı-ayrı dövrlərə nəzər salaq. Lakin onu bəri başdan vurğulayaq ki, keçmişdən, dünən və bu gündən asılı olmayaraq babalar nəvələrini hər zaman çox seviblər. Elə məsələ də bu sevginin üzərindədir. Bu sevgini nəvələrə kim hansı formada təqdim edir zaman-zaman...

Vaxt var idi ki?..

Bu, həmin vaxt idi ki, biz onu görməmişik. Həmin dövr haqqında kitablardan oxumuşuq, rəvayətlərdən dinləmişik. Vaxt var idi ki, babalar nəvələrini övladlarını necə yetişdirirdisə, eləcə yetişdirməyə çalışmış.

Evdə ki, nəvə dünyaya gəldi, babalar qırx gün şadyanalıq edər, qonaqlıq verər, bütün el-eləti bu qonaqlıqda ağırlayıb-əzizləyərmiş.

Daha sonra uşağa ulu babamızın yaşadığı dövrdə yaşayan Dədə Qorqud tərəfindən ad qoyular, bunun üçün də el mərasimi təşkil olunarmış.

Nəvə qız oldusa, babalar yalnız onun başına sığal çəkər, nağıl söyləyərdi. Ümumilikdə tərbiyəsini isə nəvəyə tapşırırdı. Nəvə oğlan olanda isə elə ki, həddi-buluğa çatdı, baba hara, nəvə də ora. At minib, ox götürüb, ov ovlamağa, o zamanlar meydanlarda təşkil olunan oxatma, güleş yarışlarına, dağın bağrını yağib kəndə su çəkməyə, camaatın yığılıb birlikdə el arxını çıxarmağa və sair. Yəni, özünün məsləhət bildiyi hər yere nəvəsi ilə birlikdə gedərdi babalar.

Babalar həm də nəvələrin nağıl, rəvayət söyləyini idi. Elə ki, axşam oldu, nəvələr babaların şirin avazından süzülən gözəl nağılları dinləmədən yuxuya getməzdilər. Bu nağıllar isə o babaların həyat nağılı idi. Gördüklərini, şahidi olduqlarını nağıl formasına salıb nəvələrinə danışardılar.

Oğlan nəvələr də, qız nəvələr də bu nağıllardan öz payını alardı. Hər gün söylənən yeni-yeni nağılların şirinliyi ilə yanaşı, onların qəhrəmanlarının igidliyi, ərliyi, gücü, mübarizliyi, sadıqlığı, eyni zamanda nağılların xanım qəhrəmanlarının xanımlığı, sədaqəti, kişilərle birlikdə at çapıb, ox atması, qılınc çəkib düşməni üstünə getməsi nəvələrdə zaman-zaman xarakter formalaşırdı. Elə bu səbəbdən də Babəklər, Koroğlular, Nəbilər, Həcərler, Banuçiçəklər... babamızın babası, nəvəmizin nəvəsi olub. Yəni baba-nənədən aldığı mənəvi qida nəvələrin hər birinin sabahı, gələcəyi olardı. Tarixdə iz salmaları, qəhrəmanlıq, ərlik, igidlik, xanımlıq rəmzinə çevrilməsinə səbəb olardı.

Dünənki babalar, bugünkü babalar...

Beləliklə...

məsi ilə qarısına çıxan iyrenc videoları vaxtından əvvəl görüb vaxtından əvvəl gözünün açılmasını aşılayır...

Bu gün babalar arasında nəvə sevgisini ona mağazadan hədiyyələr almaqla qazananlar var. Hansı ki, illər öncə bu hədiyyə babanın nəvəsinə mənəvi dünyasından verədiyi pay idi. Vaxtilə baba hədiyyəsi öz əlləri ilə ağacdan dərdiyi bir alma, bir armud, düzəldiyi ox-kaman, oyuncaq maşın, araba olardı. Bu gün isə onları sağlamlığa ziyanı bildiyimizdən də artıq olan cipsi, şirniyyat, şirin sular, qorxunc oyuncaqlar əvəz edir...

Bu qənaətə gəlmək olur ki, həyatımızdakı bütün məsələlər kimi, baba-nəvə münasibətlərindən də çox az esər-ələmət qalıb. Biz nəvələrimizin ata-anasını övladı ilə düzgün davranmağa, onları ziyanlı və zərərli vərdişlərdən uzaq tutmağa cəlb etməli olduğumuz halda, öz səhv hərəkətlərimizlə nəvələrin gələcəyini valideynləri ilə birlikdə məhv edirik.

Nə üçün babalar öz babalarını xatırlamırlar? Nəvələri ilə keçirdikləri vaxtı babasının onunla keçirdiyi vaxta oxşatmırlar? Bile-bilə ki, telefon uşaqların bədbəxt gələcəyi deməkdir, lakin bunu onların əlinə verirlər. Məgər nəvə sevgisi bu cür qazanılır? Bile-bilə ki, marketdən qucaq-qucaq aldıkları "hədiyyələr" onların sağlamlığı üçün təhlükədir, lakin yenə də alırlar...

Hələ bütün bunlar bir yana, nəvəsinə söyüş öyrədən, onun məclisdə, qonaqlıqda söyməyi ilə qurur duyan babalar da var. Hansı ki, vaxtilə babalar tərəfindən söyüş deyil, dəyərlər aşılanıb. Bu dəyərlər hansı şəkildə qəbul edilib bəziləri üçün görsən?..

Kaş ki...

Kaş babamızdan öyrəndiyimizi, eşitdiyimizi nəvələrimizə aşılaya bilərdik. Kaş onların əlinə telefon verib başımızdan etməkdənsə, qarşı-qarşıya əyləşib şahmat oynaya bilərdik...

Kaş ərini nəvəmizə oxumaq istəmədiyimiz nağıl kitablarının birçə sətrinin o telefonlarla keçirdiyi vaxtdan dəfələrlə əhəmiyyətli olduğunu anlaya bilərdik.

Kaş nəvəmizlə birlikdə gəzintiyə çıxarkən onun sual yağışında islanmayıb, hər birini yetərincə cavablandırmağın gələcək üçün yağışdan sonra doğan günəş qədər faydasını anlaya bilərdik.

Kaş sevginin nəvəmizin sağlamlığı üçün zərərli olan "nemətlərdə" deyil, bir alma, bir heyva, bir armudda... olduğunu, bir nağılda, bir rəvayətdə gizləndiyini anlaya bilərdik.

Kaş öz əyləncələrimizə ayırdığımız vaxtdan kəsib nəvələrə verə bilərdik. Bu, həm özümüz, həm də onlar üçün gözəl mənəvi istirahət olardı. Kaş o babalardan bu babalara yadigar qalanlar belə tez sıradan çıxmazdı. Bəlkə arzulayaq ki, o babalar geri qayıtsın? Babaların babası... Arzulayaq, bəlkə arzumuzla nə vaxtsa, çatırıq...

Mətanət Məmmədova

Babaların babası

Babamızın babası da yaşadığı dövərə uyğun olaraq nəvəsini yetişdirməyə çalışmışdı. Onlara ayırdığı saatlarla vaxt, etdiyi söhbətlər, söylədiyi nağıl və rəvayətlər bu gün baba olanları kifayət qədər həyata hazırlamaq məqsədinə xidmət edə bilmişdi.

Babamızın babası nəvəsi yanında yaşayırdısa, onunla birgə həyat sürür, özü nə işlə məşğul olardısa, nəvələrinə də onu öyrətdirdi. Müəllim olan müəllimliyi, dülgər olan dülgərliyi, zərgər olan zərgərliyi, misgər olan misgərliyi, nalbənd olan nalbəndliyi, çoban olan çobançılığına sirrini nəvələrinə aşılayardı. Nəvələr də bu peşə və sənətlər qəlbə yatardısa, zamanla babasının yolunu davam etdirirdi.

Nəvələr babalarla birlikdə yaşamayanda, əgər yaxın məsafədə idilərsə, babagilə gələr, gününü baba ilə birlikdə keçirərdi. Beləliklə də baba öz həyat tərzindən nəvəsinə pay verə bilirdi. Odu ki, nəvələr həm xasiyyət, xarakter, həm də bacarığı ilə babalarına çox bənzəyirdi. Nəzərə alsaq ki, nəvələr babaların şirin söhbətlərini, heyretamiz nağıllarını dinləməklə böyüyür, onların ibrətimiz öyüd-nəsihiyyəti ilə boya-başa çatır, bu zaman bugünkü babalardan söhbət açmaq.

Bugünkü babalar...

Çox təəssüf ki, müasir dövrdə həyatımızın bütün sahələrində olan dəyişiklik baba-nəvə münasibətindən də təsirsiz ötməyib. Bu gün artıq babaların əksəriyyəti nə nağıl danışır, nə rəvayət. Onlar nəvələrinə çox az vaxt ayırır. Ayıranda isə bu vaxt nə onun babasının, nə də babasının babasının ayırdığı vaxta əslə bənzəmir.

Fransanın baş naziri Fransua Bayru bu il üçün büdcə təklifi-ni parlamentdəki solların dəstəkləməsi üçün pensiya islahatı məsələsində güzəştə getməyə hazırdır, lakin o, bunu ləğv etməyəcək. Bu, hakimiyyətin ultra-solçularla birbaşa qarşıdurmasından, təkcə "Milli Birlik"lə deyil, onlarla kompromis axtarışına müəyyən keçidi göstərir. Tamamilə mümkündür ki, vektor dəyişikliyinin arxasında pensiya islahatlarının qızgın tərəfdarı olan Fransa prezidenti Emmanuel Makron deyil, Bayrunun özü dayanır.

Dekabrın 14-də Fransa hökumətinin yeni rəhbəri (2024-cü il dekabrın 13-də vəzifəsinin icrasına başlayıb) öz fəaliyyət proqramını parlamentə təqdim edib. Onun məqsədi bu ilin büdcəsinə solun səs verməsini təmin etməkdir. Əgər bu baş verməyə, Bayrou hökuməti onun sələfi Mişel Barnierin cəmi bir neçə ay davam edən hökuməti kimi qısa ömürlü olacaq. Hökumətin dəyişdirilməsi müxtəlif xoşagəlməz nəticələrə gətirib çıxara bilər, o cümlədən Beşinci Respublikanın təməlinə - prezidentin geniş səlahiyyətlərinə yenidən baxılması, ona hətta parlament seçkilərində uduzan partiyalar arasından da baş

Bütün fransızların "baş nazir"i

da yüksək sosial xərclər səbəbindən yaranmış çətin makroiqtisadi vəziyyəti yaxşılaşdırmağa bilər. Bayrunun planı sosialistlərlə güzəştə getmək yolu ilə solçu koalisiyanı parçalamaq cəhdindən ibarət ola bilər ki, onlar Jan-Lük Melənşonun barışmaz "Əzilməmiş Fransa" ardınca hərəkət etməsinlər. Sosialistlərə güzəştlər Respublikaçılar qədr Milli Birliyə yaraşmır. Lakin sonuncular parlamentdə o qədər də çəkiyə malik deyillər və buna görə də Bayru hələlik onların fikrinə məhəl qoymaya bilər.

Eyni zamanda, aşağı reytinglərlə belə, hazırkı baş nazirin hələ də etimadsızlıq səsverməsindən yayınmaq şansı var. O, sələfinin səhvlərini təkrarlamaq fikrində deyil. Barnier yandı, çünki o, qanunların parlamentdə səsvermə olmadan qəbul edilməsinə imkan verən Konstitusiyanın 49.3-cü maddəsinə ni demək olar ki, dərhal istifadə etmək istəyirdi. Bu, sağ və solun ona qarşı birləşərək, ona etimadsızlıq elan edilməsinə səbəb oldu. Bayrou ondan istifadə etməyə tələsmir ki, bu da Milli Birliyi çəlb edir. Le Pen tərəfdarları üçün daha bir "kök" Bayrunun səsvermə sistemini proporsionala yaxın sisteme dəyişməyə razılığdır. Bu, Milli Assosiasiyanın maraqlarına uyğundur.

Milli Birliyin radikal solçulardan fərqli

nazir təyin etməyə imkan yarada bilər. Bayrou belə qüvvələrdən birini təmsil edir. 2024-cü il parlament seçkilərinin qalibləri, France Insoumise və National Rally, özlərini fəaliyyətdən kənarında tapdılar.

Bayrunun çıxışından əvvəl hökumət üzvləri ilə parlament fraksiyaları arasında müzakəbə danışıqlar aparılıb. Çərşənbə axşamı sol fraksiya nümayəndələri ilə maliyyə naziri Erik Lombard arasında dialoqda əhəmiyyətli irəliləyiş əldə edilib. Bayru guya həm solçuların, həm də həmkarlar ittifaqlarının istəklərini nəzərə alıb. O, sosial xərclərin artırılmasına və pensiya islahatlarının fərdi tə-

fərruatlarının müzakirəsinə razılıq verib. Bununla belə, onun pensiya yaşının 62-dən 64-ə qaldırılmasından ibarət mahiyyəti dəyişməz qalacaq.

Bu riskli manevidir. Rekord aşağı reytinglə vəzifəyə gələn baş nazirin müxtəlif siyasi qüvvələrlə dil tapmaqda çətinlik çəkəcəyi əvvəldən bəlli idi. Bununla belə, indi yeni baş nazirin Yelisey Sarayı ilə Milli Birliyin liderləri Marin Le Pen və Jordan Bardella arasında güzəştə son verə biləcəyi riski var. Yay parlament seçkilərindən sonra ölkə siyasətində sabitlik məhz Le Pen və Makron arasındakı təmaslara əsaslanır. Media artıq

bir neçə dəfə öyrənib ki, məhz Milli Birlikdə Makron baş nazir postuna namizədləri və Nazirlər Kabinetinin tərkibini müzakirə edib. Buna görə də hökumətlərdə sağçı qüvvələrin açıq-aşkar rəqibləri yox idi. Məsələn, keçmiş səhiyyə naziri Xavier Bertrand Bayrou kabinetindəki əvvəlki işindən bildiyi vəzifəyə müraciət etdiyini bildirib, lakin namizədliyinin rədd edilməsində təkid edən Le Pen idi.

Siyasətçilər hesab edirlər ki, pensiya islahatının dəyişdirilməsi təşəbbüsünün Makrona aid olması ehtimalı azdır. Prezident pensiya islahatını ilkin formada qətiyyətlə müdafiə edib, çünki bu, Beşinci Respublika-

olaraq nəzərə aldığı başqa bir cəhət də Le Penin buna baxmayaraq, vacibliyini anladığı siyasi sabitliyə ehtiyacdır. Sağçı qüvvələrin liderləri siyasi xaosun müəllifinə çevrilmək istəmərlər. Ancaq iki stulda oturmaq istəyi və bu qədər fərqli olanlar Bayrouni idəaldan daha az sona çatdırı bilər. Hələlik Bayrounun vəzifəsində qalması və büdcənin qəbul olunmasını təmin etməsi vacibdir. Onun vaxtı var, çünki dövlət qurumlarının müvəqqəti maliyyələşdirilməsi uzadıla bilər.

V.VƏLİYEV

"Belə bir dilemma normal insanlar üçün mövcud deyil. Biz əgər normal insanlardan danışırıqsa onlar üçün yaradılışın, təbiətin, sosial mahiyyətin, psixoloji mənəvi, ruhi vəziyyətin təməl prinsipləri və dəyərləri var, onların başında isə ailə sistemi dayanır. Ailədən üstün heç bir dəyər yoxdur, ola da bilməz. İnsan həyatında iş və karyera fəaliyyətinin mövzudur. Hər hansı bir işdə, sahədə fəaliyyət göstərmək, özünün ehtiyaclarını təmin etmək, cəmiyyətə fayda vermək, ideyalarını həyata keçirmək olar. Bunlar ailəyə heç bir maneə törətmir və törədə də bilməz, əgər belə bir hal baş verərsə o işdən imtina olunmalıdır". Bu sözləri Sağlam Cəmiyyət Hərəkatının rəhbəri Elçin Bayramlı SİA-ya açıqlamasında deyib.

Onun sözlərinə görə, anormal adamlara gəldikdə onlar üçün heç bir dəyər yoxdur: "Belələri yalnız maddi dəyərlər üzərində qurulmuş bir varlıq formasıdır. Bu barədə danışmağa dəyməz, çünki onlar üçün prinsip, qayda, sosial məsuliyyət yoxdur. Sadəcə şəxsi maraq və məqsədləri üçün çalışsın, eqoist və

"Ailə və karyera arasında seçim dilemması" - İnsanlar niyə bu iki sahə arasında seçim etməyə məcbur olur?

narsist insanlardır. Normal insanlar üçün heç bir problem yoxdur, onlar həmişə öz ailəsini qoruyub saxlayıb, işlərində ona uyğunlaşırlar. Məsələn, Sovet dövründə ailələrdə qadın və kişi də ictimai fəaliyyətlə məşğul idilər. Buna baxmayaraq heç bir problem yox idi. Yeni ailə və iş öz yerində idi və heç vaxt bir-bir-

rinə maneə olurdular. Nə vaxtsa manee olanda isə o işi ya təxirə salırdılar, ya da ki dəyişirdilər. Bu ən sadə və insani prinsipdir. Normal insan həyatında ailə və iş fəaliyyəti bir-birinə qarşı deyil, paraleldir. Bu xətlər qırıqlarsa, o zaman sosial mühit, cəmiyyət dağılır, heç bir dəyər qalmır. Yalnız eqoist fərdlərdən iba-

rət, heç bir dəyərə malik olmayan məxluqlar formalaşır. İnsan isə tamamilə ruhi, mənəvi varlıqdır, yalnız ət və sümükdən, eqoist maraqlardan ibarət deyil, onun üçün ən yüksək mənəvi dəyər ailədir".

Sosioloq həmçinin qeyd edib ki, normal adam üçün ailə heç bir şeyə qurban verilə bilməz: "Son dövrlərdə heç bir mənəvi dəyərə malik olmayan zombilər formalaşır. Əgər heç bir mənəvi dəyər yoxdursa, o zaman o yalnız bioloji canlı növü kimi formalaşa bilər. Sadəcə karyerası və işi üçün, özünün ambisiyalarını, eqosunu təmin etmək üçün mübarizə aparıb, hər şeyi buna qurban verirsə normal sayıla bilməz. İstər psixoloji ədəbiyyatda, istərsə də sosiologiyada, insanın, cəmiyyətin tarixinkışaf mərhələlərində, yeni hansı tərəfdən yanaşsaq bu mümkün deyil. Normal insanı keyfiyyətlər baza prinsipləridir və bu əsasda da inkişaf etməlidir.

Son dövrlərdə başqa bir tendensiyalar ortaya buraxılaraq zombiləşdirmə prosesləri aparılır. Həmçinin gənclərə sadəcə öz karyeraları uğrunda mübarizə aparmaq aşılır. Ailə yox, dəyər yox, yalnız özünün gəliri üçün çalışın deyilir, lakin bu normal insan forması deyil. İnsan cəmiyyəti min illərdir ki, normal qaydada yaşayır, bacardığı və imkan çatdığı qədər ailə sistemində uyğun işlərini qurur. Hər kəsin öz mənəvi, sosial öhdəlikləri var və onları yerinə yetirməlidir, işini isə ona uyğun qurmalıdır. Digər keyfiyyətlər isə qeyri-mənəvi, qeyri-əxlaqi tendensiyalardır, bunun sonu isə insanın zombiləşdirilməsidir. Ancaq ət kütləsindən ibarət olan eqoist varlığa çevrilməsidir. Başqa cür yanaşmalar insan cəmiyyətinə təhqir, milli-mənəvi dəyərləri çökdürməkdir".

Keyrənsə Piriyeva

İstər xaricdəki antimillilərin, istərsə də Azərbaycandakı dağıdıcı müxalifət məxluqların ermənipərəst şəbəkəyə bağlı məxluqlar olmasını sübut etmək üçün uzun-uzadı faktlar göstərməyə, sübutlar ortaya qoymağa ehtiyac yoxdur. Zətən xaricdəki antimillilərin özləri dolayısı ilə ermənipərəst dairələrinə bağlı olduqlarını dilə gətiriblər. Orduxan Bəbirov, Qabil Məmmədov, Orxan Ağayev, Rəfael Piriye, Tural Sadıqlı, Abid Qafarov, Məhəmməd Mirzəli, Süleyman Süleymanlı, Arif Məmmədov, Fikrət Hüseynli, Sevinc Osmanqızı və digər antimillilərin özləri dolayısı ilə ermənipərəst dairələrinə bağlı olduqlarını dilə gətiriblər. Orduxan Bəbirov, Qabil Məmmədov, Orxan Ağayev, Rəfael Piriye, Tural Sadıqlı, Abid Qafarov, Məhəmməd Mirzəli, Süleyman Süleymanlı, Arif Məmmədov, Fikrət Hüseynli, Sevinc Osmanqızı və digər antimillilərin özləri dolayısı ilə ermənipərəst dairələrinə bağlı olduqlarını dilə gətiriblər. Orduxan Bəbirov, Qabil Məmmədov, Orxan Ağayev, Rəfael Piriye, Tural Sadıqlı, Abid Qafarov, Məhəmməd Mirzəli, Süleyman Süleymanlı, Arif Məmmədov, Fikrət Hüseynli, Sevinc Osmanqızı və digər antimillilərin özləri dolayısı ilə ermənipərəst dairələrinə bağlı olduqlarını dilə gətiriblər.

"L.Məmmədovanın ölümünə görə T.Sadıqlı məsuliyyət daşıyır və buna görə cavab verəcək"

Ayının min oyunu bir armudun üstündə olduğu kimi, "xalq parlamenti" şousunun qurulması da elə Leyla Məmmədovanın öldürülməsinə hesablanmışdır və bunu da T.Sadıqlı

"Xalq parlamenti" zibilə döndü

Abid Qafarov: "Tural Sadıqlının əli Leyla Məmmədovanın qanına batıb"

böyük həvəslə həyata keçirdi. Qanuna görə, şəxsi ölüm həddinə gətirmək cinayət məsuliyyəti yaradır. Əgər Almaniya ədalətli cəmiyyət olsa, mütləq T.Sadıqlı haqqında cinayət işinə başlanılmalı və onun məhkəməyə çəkilməsinə nail olunmalıdır. Çünki ortada olan faktlara, xüsusilə də, Leyla Məmmədovanın həyat yoldaşı Natiq Məmmədovun fikirlərinə, eləcə də A.Qafarovun Sevinc Osmanqızın TV-sinə verdiyi açıqlamasına görə, L.Məmmədovanın ölümünə T.Sadıqlı bəis olub. A.Qafarov S.Osmanqızın TV-sinə verdiyi müsahibəsində deyir: "Altı saata yaxın çəkən "xalq parlamenti"nin toplantısında T.Sadıqlı, Ələvət Əliyev, Ərəstun Orulu, Məhəmməd Mirzəli müxtəlif təkliflərlə "parlament"i Rəyasət Heyətinin və fraksiyaların yaradılmasına mane olmağa çalışdılar. Bu arda T.Sadıqlı onlayn müzakirələrə həyat yoldaşının telefonu ilə qatılan L.Məmmədov

vanın üzünü göstərməsini tələb etdi. T.Sadıqlını başa salmağa çalışdı ki, bu, etik deyil, Leyla xanıma hörmət edilsin. O isə israr etdi və bildirdi ki, burada qaranlıq məsələlər görünür. L.Məmmədova T.Sadıqlının hərəkətlərindən bərk əsəbiləşdi və məcbur olub, kameranı açdı "bax, bu, mənəm", - deyərək üzünü göstərdi və T.Sadıqlıya səsləndi. Bu əsəbilikdən sonra L.Məmmədovanın beyninə qan sızıb və stoldan yıxılıb. Xəstəxanaya aparılırsa da, L.Məmmədovanın həyatını xilas etmək mümkün olmayıb. L.Məmmədovanın ölümünə görə, T.Sadıqlı məsuliyyət daşıyır və buna görə cavab verəcək".

"Xalq parlamenti"nin ölü doğulduğu məlum oldu

"Xalq parlamenti" şousunu yaratmaq istəyən xaricdəki antimillilərin anormal ad-

dımları, açıqlamaları, başlıcası bir insanın ölümünə bəis olmaqla özlərini rüsvay etmiş oldular. Bununla təsdiq olundu ki, xaricdə Fransanın, Almaniyanın xüsusi xidmət orqanlarının sifarişlərini icra edən antimillilərin bir-birini dinləmək mədəniyyətinə belə malik deyillər, söz eşitmək, məsləhətə qulaq asmaq etikasından uzadırlar. Bir daha onların mədəniyyətdən, əxlaqdan kənar ünsürlər olduqları məlum oldu. Sifariş əsasında yaratmaq istədikləri, "xalq parlamenti" onların iç üzünü üzə çıxartdı. Bəlli oldu ki, bu üz-dənirəq məxluqlar nə deyirlərsə və harada toplanırlarsa, oradan mənfəət əldə etməyə, pul qazanmağa ümid edirlər. İstəkləri baş tutmayanda başlayırlar bir-birini ittiham etməyə. T. Sadıqlı iki-üç ay "xalq parlamenti"ndən ağız dolusu danışır, iddialar, təkliflər irəli sürürdü. Eyni ilə Namizəd Səfərov, Rəy Rəfiyeva, Məhəmməd Mirzəli, Ərəstun Orulu, Ələvət Əliyev, Ataxan Əbilov və digərləri "xalq parlamenti" deyilən üzükə qayğıdan bəh-bəhlə ağız dolusu tərifli sözlər səsləndirirdilər. Yanvarın 11-i 2025-ci il də şounun davamı üçün Rəyasət Heyətinin, fraksiyaların və sədrin seçilməsi üçün müzakirələr aparılarda hər birinin iyrənc müzəzələri və çirkəndən ibarət olan iç üzünü bəlli oldu. Ələvət Əliyev və Ərəstun Orulu sədr seçilmək iddiasında olduqlarını və istəkləri baş tutmayacağı təqdirdə "parlament"i tərk etməklə hədələdilər.

T.Sadıqlı da sədr olmaq istədiyini dolayısı ilə nümayiş etdirməyə çalışdı, ancaq iddiasının baş tutmadığını gördükdə, "dostları"ni satqınlıqda, müxtəlif qüvvələrə işləməkdə günahlandırmağa başladı. Bütün arzularının üstündən xətt çəkildiyini, planlarının alt-üst olduğunu anladıqdan sonra T.Sadıqlı özünün "Azad söz" youtub kanalında canlı yayım açaraq dünən təriflədiyi "xalq parlamenti"ni söyüb, təhqir etməyə başladı. Bildirdi ki, "xalq parlamenti" ölü doğulmuşdur və orada bundan sonra fəaliyyətini davam etdirməyi özünə təhqir hesab edir. Bütün bunlar bir daha onu göstərir ki, istər Azərbaycandakı dağıdıcı müxalifət, istərsə də xaricdə hərəsi bir erməni lobbisinin çetiri altına sığınan antimillilərin heç zaman sağlam, mənafeələrə uyğun fəaliyyət göstərə bilməyəcəklər. Çünki onların umacları kindən, kidu-rətdən yoxdur.

İLHAM ƏLİYEV

Təzə kənd südü necə saxlanmalı?

MÜTƏXƏSSİS
AÇIQLADI

"Təzə kənd südü sağlamlıq üçün vacib qida maddələri ilə zəngindir. Tərkibində zülallar, yağlar, kalsium və müxtəlif vitaminlər, xüsusilə A, B qrupu və D vitaminləri mövcuddur. Bu vitaminlər orqanizmin düzgün inkişafı və fəaliyyətində mühüm rol oynayır. Lakin südün saxlanması şəraiti onun qida dəyərinə təsir göstərə bilər". Bu sözləri SİA-ya açıqlamasında qida mütəxəssisi Asim Vəliyev deyib.

Asim Vəliyev sözlərinə belə davam edib: "Buzxanada saxlanma təzəliyin qorunmasında əhəmiyyətli olsa da, vitamin dəyərinə müəyyən dəyişikliklərə səbəb olur. Bu üsul südü daha uzun müddət təzə saxlamaq üçün effektiv üsuldür. Südün dondurulması zamanı temperatur -18°C və ya daha aşağı olmalıdır. Bu şəraitdə zərərli bakteriyaların çoxalması dayanır və südün keyfiyyəti uzun müddət qorunur. Lakin bu proses südün bəzi vitaminlərinin saxlanma müddətinə görə azalmasına səbəb ola bilər. Buzxana şəraitində saxlanma B1 (tiamin) və B6 vitaminlərinin bir qədər azalmasına səbəb ola bilər. Bunun səbəbi həmin vitaminlərin temperatur dəyişikliyinə qarşı həssas olmasıdır. Lakin bu azalma ciddi dərəcədə deyil və qida

dəyərində əhəmiyyətli dəyişiklik yaratmır.

Südün təzə tərkibindəki C vitamini temperatur dəyişikliyinə ən çox təsirə məruz qalan maddələrdən biridir. Buzxanada uzun müddət saxlanıldıqda C vitamini miqdarı azala bilər. Bunun qarşısını almaq üçün südün saxlanma müddətini minimuma endirmək məsləhətdir. A və D vitaminləri yağda həll olduğu üçün buxana şəraitində sabit qalır. Südün yağlılıq səviyyəsi yüksəkdirsə, A və D vitaminlərinin dəyərlərində demək olar ki, dəyişiklik baş vermir.

Buzxanada saxlanma mikrobioloji təhlükəsizliyi təmin edir. Bu üsul südün zərərli mikroorqanizmlərdən qorunmasını təmin edir, eyni zamanda südün təbii ləzzətini və teksturasını saxlayır. Vitamin dəyərini qorumaq üçün südü dondurmazdan əvvəl təzəliyini yoxlamaq və təmiz şüşə qabda saxlamaq lazımdır. Saxlama müddətini maksimum 1-2 ay ilə məhdudlaşdırılmalıdır. Südü yaxşı olar ki, otaq temperaturunda deyil, buzdolabında əridək. Bu hal vitamin dəyərinin daha yaxşı qorunmasına kömək edir. Südü yenidən dondurmamalıyıq. Çünki bu hal qida dəyərini daha da azalda bilər".

A.Vəli

"Müxtəlif qrup antibiotiklər müxtəlif reaksiyalar verə bilər"

HƏKİM AÇIQLADI

"Ümumiyyətlə, dərman allergiyası biz həkimlərin hər zaman ən çox narahat olduğumuz durumlardan biridir. Çünki dərman allergiyası həm ildırım sürətli, həm də gecikmiş reaksiya ola bilər". Bu sözləri SİA-ya açıqlamasında həkim-terapevt Sübhan Hacıyev deyib. Onun sözlərinə görə, əsasən simptomatik olaraq dərmanın yeridilmə yerində bu əgər venadaxili, yaxud əzələdaxili inyeksiya ola bilərsə, qızartılar, qaşınmalar, səpki-lər, şişkinlik, həmin nahiyədə ümumilikdə bir ağrı da ola bilər: "Daha böyük hallarda əgər sistemik bir xarakter daşıyarsa, öncəliklə tənəffüs yollarında bir spazm yaranır. Özəlliklə bronxlarda və insanların arasında anginevratik ödem dediyimiz bir durum yaranır. Dilin kökü şişir, bəzən dili özü də şişir bilər və tənəffüs yolları tıxanmış olur. Biz buna həm də kvinke ödemi deyirik. Bu durumlar daha sürətli inkişaf edir və nəticədə tənəffüs çatışmazlığı yadaraq insanın həyatına son qoya bilər".

Sübhan Hacıyev sözlərinə belə davam edib: "Bir də anafaktik şok dediyimiz durum var ki, dərman allergiyaları zamanı bu yaşana bilər. Şok dediyimiz durum insanların hemodinamik olaraq qeyri-stabil olması, yəni arterial təzyiqin 90-60 mm civə sütununa qədər düşməsi, saturasiya dəyərlərinin düşməsi insanların huş səviyyəsində gerilmə kimi durumlar ranimasiyon tədbirlər tələb edir. İlk bir neçə dəqiqə ərzində professional tibbi yardım göstərilməzsə, insan həyatına ciddi təhlükə göstərə bilər. Dərman allergiyalarına gəldikdə isə bunlar daha çox müxtəlif qrup antibiotiklərdir. Müxtəlif qrup antibiotiklər müxtəlif reaksiyalar verə bilər. Qeyri-steroid iltihab əleyhinə preparatlarıdır. Bunlar eyni zamanda qızdırmasalıcı və ağrıqəsici kimi də sayılırlar. Yəni, el arasında onlara bu cür deyilir. Əlavə olaraq bir qrup B qrup vitaminləridir, xüsusilə də çox ciddi şəkildə allergik reaksiya verə bilər və bəzən də bir çox dərmanların əsas komponentlərinə qarşı olaraq insanların orqanizmində individual keçinməzlik ola bilər. Nəticədə allergik reaksiyalar yaranmış olur. Bütün bunları nəzərə alaraq insanlarımızın tövsiyə edərdim ki, özbaşlarına hər hansı bir dərman preparatlarını qəbul etməsinlər. Mütləq şəkildə həkim nəzarəti və həkim təyinatı olmadan heç bir preparatdan istifadə olunması doğru sayılmır və əgər inyeksiyon formada, xüsusilə də antibiotiklər və yaxud da ki dəmir preparatları əsasən qan azlıqları zamanı istifadə olunduğu zaman və yaxud da ki hər hansı bir ciddi preparatlar ilk dəfə köçürülürsə, mütləq şəkildə xəstəxanaya şəraitində olmaları tövsiyə olunur".

Ayşən

Əhalinin mənzil problemi həll oluna bilər...

Dövlət xarici banklarda 1-2 faizlə saxladığı maliyyə ehtiyatlarının çox kiçik bir qismini, hətta daha artıq faizlə öz vətəndaşlarına kredit şəklində versə...

Azərbaycan Respublikasının Medianın İnkişafı Agentliyi

Yazı Azərbaycan Respublikasının Medianın İnkişafı Agentliyinin maliyyə dəstəyi ilə "Vətəndaş cəmiyyəti, hüquqi dövlət quruculuğu" istiqaməti çərçivəsində hazırlanıb

Azərbaycanda ən kəskin sosial problemlərdən biri də evsizlik problemidir. Sovet dövründən sonra bu sahədə vəziyyət getdikcə çətinləşir. Sosialist respublika dövründə vətəndaşların işlədiyi müəssisədə növbəyə dayanıb bir neçə il ərzində dövlət tərəfindən pulsuz mənzillə təmin olunmaq imkanı var idi. İndi isə, məsələn Bakının ucqar ərazisində ən adi kiçik bir ev almaq üçün 50 min manat pul lazımdır. Bu qədər pulu orta əməkhaqqı alan adam heç 50 ilə də yığa bilməz.

Vətəndaşların çoxunun ev almağa pulu çatmır, kreditlə götürülmüş bir mənzil isə kredit müddətinin sonuna dəyəridən 3 dəfə baha başa gəlir, aylıq ödənişi çox yüksək olur deyə əksəriyyət üçün bu əlçatmaz olur. Ölkəmizdə adi ipoteka kreditləri 8-10 faizlə verilir ki, bu da çox yüksəkdir. Kommersiya ipotekasının şərtləri də, ödənişləri də həddən artıq ağırdır. Burada tələb olunan sənədlərin yüksək sayı bir yana qalsın, aylıq ödəniş 1000 manat civarında olur ki, bunu da aylıq əməkhaqqı 2000 manatdan artıq olan vətəndaş ala bilər.

Azərbaycanda ipoteka kreditlərinin faizləri əksər ölkələrdən yüksəkdir. Lakin, əksər ölkələrdə şərtlər xeyli yüngüldür. Vətəndaş öz istədiyi yerdə, istədiyi kimi ev tikdirmək və hazır almaq üçün bankdan uzunmüddətli və aşağı faizlə kredit götürür və ev tikdirir. Bu cür ev həm sərfəli qiymətə başa gəlir, həm də yeri və mənzilin formasını seçmək imkanı olur.

Məsələn, Gürcüstanda ipoteka kreditlərinin faiz dərəcəsi 4%, Ru-

siyada 3%, Türkiyədə isə 3,7%-dir. Fransa, Portuqaliya, Belçika, Almaniya və İtaliyada ipoteka krediti 1,5%, Kipr, İspaniya və Yunanıstanda 2%, Danimarkada 1,3%, Türkmənistanda və Kanadada 1%-lə ipoteka krediti almaq mümkündür.

Qeyd edək ki, bu ölkələrdə 65 yaşa qədər vətəndaşların ipoteka krediti əldə etmək hüququ var. Həm də cəmi 2-3 sənəd təqdim etməklə. Bizdə isə bu prosedür çox çətin və bahalıdır.

Azərbaycanda nisbətən sosial ipoteka (4 faiz) sərfəlidir, lakin o da çoxları üçün əlçatan deyil, çox məhdud sayda vətəndaşlar bu tələblərə cavb verir və götürə bilər.

Beləliklə, bütün ölkələrdə kütləvi tətbiq olunan ipoteka kreditləri Azərbaycanda eyni effekti vermədi. Buna ayrılan maliyyənin azlığı, sosial ipotekaya az pul ayrılması və çox az insanın ondan istifadə üçün lazımı tələblərə cavab verməsi, əhalinin gəlirinin aşağı olması kimi amillər təsir göstərdi. Ölkədə mövcud orta əməkhaqqı ilə pul yığıb mənzil almaq və ya ipoteka götürüb ayda 1000 manat ödəmək əha-

linin çox böyük əksəriyyəti üçün qeyri-mümkündür.

Bu problemin həlli üçün 2 effektiv variant var:

Vətəndaşların özünə ev tikdirməsi üçün dövlət tərəfindən uzunmüddətli və güzəştli kreditlər ayrılması, Çoxlu sosial binalar tikib vətəndaşlara uzunmüddətli və güzəştli şərtlər əsasında münasib ödənişlərlə verilməsi.

Aydın məsələdir ki, vətəndaşların özünə mənzil tikdirməsi hazır mənzil almağa nisbətən xeyli ucuz başa gəlir. Bu halda vətəndaşa 20 il müddətinə 50 min manat kreditin faizsiz verilməsi problemi həll edə bilər. Həmin vətəndaş bu müddətdə kirayəyə verəcəyi pulu öz tikdiyi evin ödənişlərinə verə bilər, hələ xeyli də daha az xərci çıxmış olar.

Belə bir sistem tətbiq olunsaydı, əhalinin mənzil təminatı probleminin həllinə xeyli dərəcədə müsbət təsiri olar. İstənilən halda bu sistem mənzili olmayan az imkanlı ailələrin heç olmasa kiçik bir evə sahib olmasını təmin edə bilər. Bu səbəbdən, hökumətin ölkənin böyük maliyyə imkanlarından kiçik bir his-

səni bu məqsədlə ayırması məqsəduyğun olardı.

Bunun üçün əsas tələb olunan şərt maliyyədir. Şəxsi evlərin və sosial binaların daha çox tikilməsinə kreditlərin verilməsi üçün bizim yetərli maliyyə imkanlarımız var. Dövlət xarici banklarda 1 faizlə saxladığı valyuta ehtiyatlarının çox kiçik bir qismini bu məqsədlə sərf eləsə, ölkədə əsas problemlərdən biri həll olmuş olar. Göründüyü kimi, hökumətin əlində 1 daşla 3 quş etmək üçün çox böyük bir imkan var- həm xarici fondlarda saxlanan pulların kiçik bir qismini bu işə ayıraraq o vəsaitlərin daha çox gəlir gətirməsini təşkil edə bilər, həm əhalinin mənzil təminatını həll etmiş olur, həm də ölkədə tikinti sektoru inkişaf edər, ölkə daxilində pul və mal dövriyyəsi artar, nəticədə dövlət büdcəsinə vergilərin həcminə artım olar.

Bunu reallaşdırmaq üçün ildə 1 milyard manat ayırmaq olar. Hər vətəndaşa 50 min manat kredit verilsə, nəticədə ildə azı 20 min ailə özünü şəxsi mənzillə təmin edə bilər.

Hazırda 50 min manata normal ev tikmək olur. Bu məbləğdə kredit 20 illiyə 2 faizlə verilsə, onda aylıq ödəniş 300 manat ola bilər ki, bunu da orta əməkhaqqı (hazırda rəsmi

olaraq 1000 manatdır) alan istənilən şəxs ödəyə bilər. Hətta 700-800 manat maaş alan şəxs də götürə bilər. Yeni, vətəndaş kirayə verəcəyi pulu öz evinin tikintisinə verməyi olar.

Eynilə sosial binaların tikintisini genişləndirilmək və illik 2 faizlə, ilkin ödəniş olmadan vətəndaşa vermək olar. Yenə də 50 min manatlıq 2 otaqlı evə aylıq ödəniş maksimum 300 manat olacaq ki, bu, hazırda aylığı 500 manatdan aşağı olmayan eyni ölçülü mənzilə görə kirayə ödənişindən xeyli aşağıdır və üstəlik, həmin ödənişlər kirayədə olduğu kimi batmır, əksinə öz evi üçün ödənməmiş olur.

İşğaldan azad olunmuş ərazilərdə də məskunlaşmanın sürətlənməsi üçün bu proqramın böyük təsiri olacaq. İnsanlar özlərinin işğal dövründə dağıdılmış evlərini yenidən tikmək üçün güzəştli kredit götürüb bunu edə bilər və dövlətə də yük düşməz.

Bu sistem tətbiq olunmasa, ölkədə mənzil problemi həll olmaq əvəzinə getdikcə dərinləşəcək. Üstəlik, mənzillərin qiyməti getdikcə bahalanacaq. Ümid edirik ki, hökumət bu istiqamətdə xüsusi proqram işləyib həyata keçirəcək.

Elçin Bayramlı

“İllərdir Azərbaycanda adlarla bağlı problemlər yaşayırıq”

EKSPERT DANIŞDI

“İllərdir ki, Azərbaycanda adlarla bağlı problemlər yaşayırıq”. Bu sözləri SİA-ya açıqlamasında yazıçı kulturoloq, analitik ekspert Aydın Xan Əbilov deyib. Aydın Xan Əbilov sözlərinə belə davam edib: “Vaxtilə 2-3 ifadədən ibarət adlar vardı. Sonralar, xüsusilə də sovet dövründə Azərbaycan ədəbi dili formalaşmış öz yerini tutduğundan sonra yazılı ədəbiyyata bir çox ziyalılarımız milli adların qoyuluşu ilə bağlı müxtəlif təkliflərlə çıxış etdilər. Onlar eyni zamanda öz yaradıcılıqlarında bunu nümayiş etdirdilər. Biz bunu xüsusilə də Cəfər Cabbarlının, Səməd Vurğunun və digər klassik yazıçılarımızın, şairlərimizin əsərlərində görürük.

Ad yaradıcılığına daha çox Cəfər Cabbarlı yaradıcılığında rast gəlinir. O, həm yeni adların yaradılmasında, həm də qədim adların dilimizə gətirilməsində xüsusi rol oynayır. Ondan əvvəl biz bunu Hüseyin Cavidə də görmüşük. Bunu digər ziyalılarımızın əsərlərində də görürdük. Amma bu daha çox Cəfər Cabbarlıya aiddir. Məsələn, Aydın, Sevil, Dilbər, Oqtay və s. adlar.

Müasir dövrdə yenidən ərəb-fars sözlərinə, hətta Avropa dillərindən alınan, dini inancla bağlı olan adlara kütləvi şəkildə qayıdışı görürük. Bu bilmirəm normal haldır, ya yox. Əslində, xristianlıqda İsa peyğəmbərin adını kimə əs qoymaq demək olar ki, qadağandır. Yəni, bu addım elə də yaxşı hesab olunmur. Yaxud Musa peyğəmbəri yehudilər öv övladlarına qoymurlar. Ancaq Azərbaycandır ki, peyğəmbər və imamların adını geninə-boluna istifadə edirlər. Burada Məhəmməd və Əli adını götürək Bu adları qoyuruq övladımıza və o gələcəkdə oğru, rüşvətxor, yalançı biri olur. Yaxud qızlara Məryəm, Züleyxa, Xədicə adları qoyulur. Bəs, görəsən bu adların daşıyıcıları həmin adlara alyidirlərmi? Bu çox güclünc səslenir. Mən başa düşürəm, valideynlər istəyir ki, onların oğulları Yusif Peyğəmbər kimi yaraşlıq, yaxud Xədicə kimi saf və müqəddəs olsun. Amma bu məsələlərdə biraz ehtiyatlı olmaq lazımdır. Adlar bir millətin pasportudur. Bu bir milləti digərindən fərqləndirən amildir. Çalışmalıyıq ki, rəngarəng öz adlarımız olsun.

Mən bildiyim qədər 10 minə yaxın, bəlkə də biraz çox Azərbaycan adlarının lüğəti var. Bu lüğəti demək olar ki, hər il müvafiq qurumlar dəyişməli, sistemi təzələməli, internet saytlarında paylaşmalıdır. Bu barədə QHT-lərə lahiyələr verilməlidir ki, maarifləndirmə olsun”.

Ayşən Vəli

“SƏS” qəzetinə abunə kampaniyası davam edir!

«SƏS» QƏZETİNƏ
ABUNƏ OLMAQ İSTƏYƏNLƏR
AŞAĞIDAKI YAYIM
ŞİRKƏTLƏRİ İLƏ ƏLAQƏ
SAXLAYA BİLƏRLƏR

1. Azərpoçt Poçtdaşıma Mərkəzi – 0125984955, 0552004544
2. Azərmətbuat Yayım MMC – 0124411991, 0124404694
3. Səma Mətbuat Yayım – 0125940252, 0503336969
4. Pressainform MMC – 0125115191, 0504560835, 0553156002
5. Qaya Mətbuat yayım – 0125667780, 0502352343
6. Qasid Mətbuat Yayım – 0124931406, 0124938343
7. F.Ş.Ruhid Hüseyinov – 0124349301, 0505357898
8. Ziya LTD – 0124977696, 0503067744

1 nüsxə 1 aylığı 13.20 AZN

6 aylıq 79.20 AZN

1 illik 158.40 AZN

ABUNƏÇİLƏRİMİZİN
XİDMƏTİNDƏYİK
Müraciət, şikayət, yazı,
təbrik və başsağlıqlarınızı
dərc etməyə hazırıq!

Rudi Qarsiya "Beşiktaş"a "HƏ" dedi

Fransalı tanınmış mütəxəssis Rudi Qarsiya "Beşiktaş"da işləməyə müsbət yanaşır. Bu barədə Türkiyə mətbuatı məlumat yayıb. 60 yaşlı çalışdırıcı "Beşiktaş"a gəlməyə hazır olduğu bildirilib. Qeyd edək ki, Rudi Qarsiya son olaraq Fransanın "Marsel" komandasında işləyib.

İşlədikləri mağazadan 48 min manatlıq oğurluq edənələr yaxalandı

Goranboyda mağazadan təqribən 48 min manatlıq oğurluq edən şəxslər saxlanılıblar. Goranboy Rayon Polis Şöbəsinin əməkdaşlarının həyata keçirdikləri tədbirlərlə rayon ərazisində yerləşən məişət avadanlıqlarının satıldığı mağazadan oğurluq edən həmin obyektə işləyən 29 yaşlı Arif Quliyev və 57 yaşlı Nofəl Musayev saxlanılıblar.

DİN Mətbuat Xidməti Gəncə regional qrupundan verilən məlumata əsasən, araşdırmalar zamanı onların anbardan ümumi dəyəri 48 min 615 manat olan 148 ədəd televizor və 9 ədəd paltaryuyan oğurlayaraq satdıqları məlum olub. Faktlarla bağlı araşdırmalar davam etdirilir.

Baş redaktor:
Bəhruz Quliyev

Ünvanımız:
Bakı şəhəri,
Üzeyir Hacıbəyli
küçəsi, 66.

Şəhadətnamə: № 022492
<http://www.ses-news.az>
<http://www.sesqazeti.az>
E-mail: ses@sia.az

“ƏLİNCƏ” AZƏRBAYCAN KEYRİYYƏ
CƏMIYYƏTİNİN ORQANI.
QƏZET 1991-Cİ İL
YANVARIN 11-DƏN ÇIXIR
Tel: 598-33-90
Faks: 493-11-62

Redaksiyanın mövqeyi
ilə müəllifin mövqeyi
üst-üstə düşməyə bilər.

Qəzet bazar və
bazar ertəsindən
başqa hər gün
nəşr olunur

Tiraj: 2700